

Kontradikcije i protestacije (Contradictiones et Protestationes) građana i gradske uprave kao izvor za imovinsko-pravne, političke i društvene aspekte povijesti zagrebačkoga Gradeca (1631.-1673.)

Jelić, Marija

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:577562>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-04-02**

150

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za povijest

Marija Jelić

**KONTRADIKCIJE I PROTESTACIJE (*CONTRADICTIONES
ET PROTESTATIONES*) GRAĐANA I GRADSKE UPRAVE
KAO IZVOR ZA IMOVINSKO – PRAVNE, POLITIČKE I
DRUŠTVENE ASPEKTE POVIJESTI ZAGREBAČKOGA
GRADECA**

(1631. – 1673.)

Diplomski rad

Mentorica: Izv. prof. dr. sc. Zvezdana Sikirić Assouline

Zagreb, rujan 2024.

Sadržaj

1. UVOD	1
1.1. <i>Uvod u istraživanje</i>	1
2. METODOLOGIJA RADA	4
2.1. <i>Definicija i podrijetlo metode</i>	4
2.2. <i>Primjena metode u radu</i>	6
3. TEMELJNE „CONSTITUTIONES PRIVILEGIALES“ ZA PROUČAVANJE SREDNJOVJEKOVNOGA I RANONOVOVJEKOVNOGA PRAVNOGA SUSTAVA GRADECA	7
3.1. <i>Zlatna Bula Bele IV. - temelj prava, privilegija i obveza građana Gradeca</i>	7
3.1.1. <i>Obvezno pravo</i>	11
3.1.2. <i>Stvarno pravo</i>	12
3.2. <i>Gradski statut 1609.</i>	17
3.3. <i>Reforma statuta 1618.</i>	20
4. PROUČAVANJE KONTRADIKCIJA I PROTESTACIJA	23
4.1. <i>Katerne kao preteča kontradikcija i protestacija</i>	23
4.2. <i>Institucija kontradikcija i protestacija</i>	25
4.3. <i>Forma kontradikcije</i>	26
4.4. <i>Kontradiktori/protestatori</i>	28
4.4.1. <i>Privatne osobe – muškarci</i>	29
4.4.2. <i>Privatne osobe – žene</i>	35
4.4.3. <i>Pravne osobe</i>	41
4.5. <i>Predmeti kontradikcija i njihova ubikacija</i>	44
5. URBANA ELITA KAO NOSITELJ OLIGARHIJSKE VLASTI	47
5.1. <i>Struktura urbane elite</i>	48

5.1.1.	<i>Nositelji gradskih funkcija</i>	48
5.1.2.	<i>Plemstvo</i>	52
5.1.3.	<i>Žene</i>	54
5.2.	<i>Faktori nastanka urbane elite</i>	56
5.2.1.	<i>Mreža obiteljskih i rodbinskih odnosa</i>	56
5.2.2.	<i>Ženidbene veze</i>	57
5.2.3.	<i>Imovina</i>	58
6.	ZAKLJUČAK	60
7.	BIBLIOGRAFIJA	62

1. UVOD

1.1. Uvod u istraživanje

Sedamnaesto stoljeće obilježeno je promjenama u sustavu gradskog upravljanja čiji se korijeni mogu tražiti u habsburškim potrebama za koncentracijom vlasti u rukama učenih, ali i za potrebom da se stvori red i mir u gradu. Tada je konačno prestala opasnost od osmanskih prodora, a grad je ponovno ekonomski i društveno oživio. Zabilježen je dolazak velikog broja trgovaca i obrtnika, ali i isusovačkog reda čiji će neumorni rad na polju prosvjete uroditi osnutkom gimnazije 1607. Imamo i velik broj plemića koji žive unutar zidina i posjeduju nekretnine u gradu ili *in campo civitatis*. Sve u svemu, unatoč osmanskoj blizini u 16. st. i brojnim nedaćama koje su pogađale grad u 17. st. (požari, poplave, epidemije) on se iznova oporavljao i pružao mogućnosti za razvoj društvenoga, ekonomskoga i političkoga života.

U radu se nastojalo pružiti podatke o socijalnim, političkim i pravno – imovinskim aspektima povijesti zagrebačkoga Gradeca. Piše se o načinu uspostavljanja oligarhijske vlasti i primjerom se ukazuje na vladavinu uskog kruga ljudi. To nam je razvidno iz vladavine 11 sudaca u četrdesetogodišnjem razdoblju, od čega je jedan vršio dužnost 9 godina. Odgovara se na pitanje kako je nastala urbana elita Gradeca u 17. stoljeću i koji su faktori utjecali na njezin nastanak. Na kraju, analizom kontradikcija došli smo do nekih podataka o rodbinskim i afinatskim vezama kontradiktora i onih kojima se kontradicira, o pripadnosti kontradiktora određenom društvenom sloju i njihovom imovinsko – pravnom statusu spram predmeta zbog kojih se kontradicira.

Rad na kontradikcijama kratki je pregled mogućih načina obrade ovakvog tipa izvora. Zasigurno bi se iz njih mogle iščitati brojne druge informacije o građanima Gradeca. Činjenica da je ovaj rad ograničen na period od 40 – ak godina znači da rad na kontradikcijama nije završen i da u kombinaciji s drugim izvorima ima prostora za njegovu obradu.

1.2. Izvori i literatura

Kontradikcije i protestacije iz naslova ovoga rada sastavni su dio zapisnika sjednica gradske uprave zagrebačkog Gradeca u 17. stoljeću. Zapisnici su zapisivani u veliku gradsku knjigu *Protocollum restaurationum, contradictionum et statutorum civitatis Zagrabiae 1616-1742*. Izvornik se čuva u fondu Poglavarstvo slobodnog kraljevskog grada Zagreba u Državnom arhivu u Zagrebu (HR-DAZG-1), a dio koji se odnosi na razdoblje do 1700. objavljen je u 18. svesku *Povijesnih spomenika grada Zagreba (Monumenta historica civitatis Zagrabiae. Protocolla restaurationum, protestationum et statutorum 1604. - 1700.)*¹ Zapisnici sjednica gradske uprave sastoje se od obnove magistrata koji u sebi sadržava popis novih članova magistrata, ulaganja protestacija ili kontradikcija i odredbi gradskoga magistrata koje su se često odnosile na brigu o čistoći te redu i miru u gradu. Iako su kontradikcije bile temelj za ovaj rad, uz njih je bilo važno pogledati dio o obnovi gradskog magistrata kako bi se pratilo preuzimanje utjecajnih sudskih i senatorskih funkcija u gradu.

Glede literature, dat će se pregled samo najčešće korištene bibliografije. O pravno – imovinskim pitanjima zagrebačkoga Gradeca najviše je odgovora ponudila Magdalena Apostolova Maršavelski u knjizi *Iz pravne prošlosti Zagreba (13. – 16. stoljeće)*. Ona se usredotočila na srednjovjekovno pravo, ali je ono temelj za poznavanje ranonovovjekovnoga prava Gradeca. Na nekim mjestima se i referira na promjene koje je donijelo novo doba kao što je zamjena nekadašnjih gradskih katerni ustanovom kontradikcija.

Oko pravnih pitanja potrebno je konzultirati i djela Luje Margetića: *Srednjovjekovno hrvatsko pravo. Obvezno pravo te Zagreb i Slavonija. Izbor studija* i članak „Statut zagrebačkog Gradeca iz 1609.“ Branke Molnar.

Doktorski rad *Urbana elita zagrebačkoga Gradeca od sredine 14. do početka 16. stoljeća* Brune Škreblina pružio mi je okvir i pomoć za proučavanje elita prozopografskom metodom. On se u svome radu dotiče svih mogućih faktora koji utječu na stvaranje urbane elite. Bavi se i utjecajem rodbinskih te afinatskih veza na nastanak urbane elite.

Ne treba zaboraviti ni na zbornik radova iz 1992. nastao povodom 750. obljetnice *Zlatne bule – Zagrebački Gradec 1242. – 1850*. Iz zbornika se može izdvojiti nekoliko

¹ *Povijesni spomenici grada Zagreba (Monumenta historica civitatis Zagrabiae. Protocolla restaurationum, protestationum et statutorum 1604. - 1700.)* Dalje: MCZ.

korištenih članaka: *Kazneno i procesno pravo Zlatne bule i O oporučnoj slobodi u zagrebačkom Gradecu* Magdalene Apostolove Maršavelski, Margetićev članak *O posjedovnim katernama zagrebačkoga Gradeca* te *Društvo i prostor srednjovjekovnoga Gradeca* Vladimira Bedenka. *Statut grada Zagreba* Vjekoslava Klaića dao je pregled nastanka oligarhije u 17. stoljeću.

2. METODOLOGIJA RADA

2.1. Definicija i podrijetlo metode

Francuska i engleska povijest dugo su vremena počivale na tradicionalnoj podjeli na dva razdoblja. Prvu je od „starog doba“ u kojemu su vladale oligarhija i korupcija dijelila Francuska revolucija 1789. koja je donijela novo razdoblje modernosti i demokracije. Engleska je povijest podijeljena Slavnom revolucijom 1688./89. koja je konačno uvela parlamentarnu vlast. Tradicionalnu podjelu političke povijesti na dva razdoblja pokušao je izmijeniti Lewis Namier uvođenjem metode prozopografije koja je istraživala povijest vladajućih klasa.²

Povijest prozopografije vrlo je stara, a etimološki riječ prozopografija upućuje na opis vanjskih karakteristika, osobnosti i morala. Praotac moderne prozopografije je Theodor Mommsen koji je napisao najdulju svjetsku prozopografiju - *Prosopographia Imperii Romani* (PIR). U početku se metodom prozopografije zapisivalo dugačke prozne biografije s informacijama o tim osobama i više su nalikovale na enciklopedijski priručnik. Ipak, produkcija manjih studija koje se bave određenim službenicima s datumom i imenima pojedinaca, približila se modernom shvaćanju prozopografije. Spomenuti način zapisivanja potekao je od rimske prakse stvaranja lista, tzv. *fasti*. Novom metodom istraživači su se počeli baviti grupom ljudi koju vezuju zajednički atributi ili su međusobno u nekoj vezi.³

Nakon izdavanja djela Symea, Namiera i Bearda 20 – ih i 30 – ih godina 20. stoljeća, prozopografija se počela razvijati iz enciklopedijskog priručnika u više strukturirani pristup. Lawrence Stone podijelio je prozopografiju na dva tipa. Prva je prozopografija elita koja se kreće prema idejama Theodora Mommsena. Bavi se političkom poviješću te traga za tim kako su političke i društvene elite dobile i zadržale vlast. Istražuje manje grupe s posebnim naglaskom na srodstvo, brak i ekonomske veze. Druga je prozopografija masa koja naglasak

² Maarten Prak, *Urban Governments and Their Citizens in Early Modern Europe*, u: „London and Beyond: Essays in Honour of Derek Keene“, ur. Matthew Davies i James A. Galloway, University of London Press (2012), 269.

³ K. S. B. Keats – Rohan, „Introduction. Chameleon or Chimera? Understanding Prosopography“, *Prosopography. Approaches and Applications. A Handbook. Prosopographica et Genealogica*, 13 (2007), 4 – 5.

više stavlja na sociološke metode kojima se ispituju promjene u društvu.⁴ Stone je dao definiciju prozopografije kao „istraživanja uobičajenih pozadinskih karakteristika povijesnih aktera kroz kolektivno proučavanje njihovih života“. Metoda se implementira tako da se prvo proučava cijeli „svemir“ (podataka) pa se postavi set pitanja koji nas zanima o pojedincu. Nakon svega, ti se podaci međusobno kombiniraju i istražuju da bi se pronašle zajedničke osobine.⁵ Naravno, aplikacija prozopografije razlikuje se jer se razlikuju izvori, pitanja interesa povjesničara i moguće metode. Carney je žestoko kritizirao definiciju, smatrajući kako je to samo vodič, ali ništa dosad napisano ne pruža odgovore na pitanja kako postaviti pitanja i kako uspoređivati podatke.⁶

Posljednja dva desetljeća sve je popularnija francuska prozopografija - prozopografija Pierrea Bourdieua koja je postala standardom. Donald Broady opisao ju je kao kolektivnu biografiju, studiju pojedinaca koji pripadaju istome društvenome polju, a bazirana je na opsežnom sakupljanju podataka o pojedincima (društveno podrijetlo, obrazovanje, položaj u društvu, stajališta, životni put, materijalni status). Traženi podaci moraju se sakupiti za svakog pojedinca što je više moguće. Cilj istraživanja nije individua, već povijest i struktura društvenog polja.⁷

Prema Smytheu, u prozopografskoj metodi osoba mora biti spomenuta u izvoru i mora imati minimalno jedan atribut koji bi se mogao dovoditi u vezu s drugima u zajednici. On smatra da je slobodna upotreba anonimnih osoba u ovakvim istraživanjima. Važno je samo da pojedinci imaju nešto zajedničko, kao što je geografsko podrijetlo ili služenje jednakih funkcija.⁸ Istražuju se karakteristike poput podrijetla, dana ili godine rođenja/smrti, broja brakova, društvenog podrijetla, naslijeđene ekonomske pozicije, mjesta boravka, obrazovanja, bogatstva, zanimanja, religije ili uloge političke funkcije.⁹ Jasno je da se neće moći napisati za svaku osobu opsežna prozopografska analiza jer nećemo posjedovati za sve članove zajednice iste ili potpune podatke.

⁴ Ibid, 10.

⁵ Lawrence Stone, "Prosopography," *Daedalus* 100/1 (1971): 46-71.

⁶ T. F. Carney. „Prosopography: Payoffs and Pitfalls“, *Phoenix* 27/2, 1973.

⁷ Donald Broady, „French Prosopography: Definition and Suggested Readings“, u: *Poetics: Journal of Empirical Research on Culture, the Media and the Arts* 30 (2002), 381 – 383.

⁸ Dion C. Smythe, „A Whiter Shade of Pale: Issues and Possibilities in Prosopography“ u: *Prosopography Approaches and Applications: A Handbook*. Oxford: University of Oxford, 129.

⁹ Stone, 45 – 46.

2.2. *Primjena metode u radu*

Proučavanje društvenih odnosa zahtijeva korištenje prozopografske metode. Sitni podaci kombiniraju se s drugima i tako nastaje jedna veća slika kojom se konačno može objasniti rodbinska i ženidbena povezanost građana. Na taj način slažemo mrežu ljudi koji su međusobno povezani.

Ovaj način istraživanja ipak nosi sa sobom određeni rizik. U ranome novome vijeku ponekad se ljudi pojavljuju s istim imenom i prezimenom (npr. otac i sin), a osim toga nemamo za sve građane poznate sve podatke. Zato je ponekad rekonstrukcija obiteljskih veza krnja. Iako znamo da su građani u ovakvoj maloj sredini većinom bili vezani s više osoba raznim obiteljskim vezama, neke od njih teško utvrđujemo.

Ipak metoda nosi sa sobom i neke pozitivne rezultate. Saznajemo o političkim funkcijama koje su obavljali neki građani, a ako su one bile senatorske ili sudske, jasno nam je da su pripadali urbanoj eliti koja je imala velik ugled i jak politički utjecaj u gradu. Ponekad, promatrajući kontradikcije, nalazimo s kolikom su imovinom osobe raspolagale pa ih možemo smjestiti u imućniju ili siromašniju skupinu. Takvim načinom istraživanja otvaraju nam se brojni odgovori koji, kombinirani, mogu pružiti profil građana.

3. TEMELJNE „CONSTITUTIONES PRIVILEGIALES“ ZA PROUČAVANJE SREDNJOVJEKOVNOGA I RANONOVOVJEKOVNOGA PRAVNOGA SUSTAVA GRADECA

3.1. Zlatna Bula Bele IV. - temelj prava, privilegija i obveza građana Gradeca

Kao temelj *Constitutiones Priviegiales*¹⁰ možemo izdvojiti Zlatnu bulu ugarskoga kralja Bele IV. Ona je glavni pravni akt za proučavanje srednjovjekovne povijesti Gradeca. Nastala je kad su stanovnici biskupskog Zagreba zatražili utvrđenje strateški sigurnijeg naselja na brdu Griču što im je Bela odobrio i potom izdao povlastice njihovom novosagrađenom Gradecu. Njime je kralj Bela IV. proglasio Gradec 16. studenog 1242. u Virovitici slobodnim kraljevskim gradom, a ciljevi Zlatne Bule jasno odjeljuju ovaj grad od ostalih slavonskih gradova koji su dobili jednak status.

Važnost dokumenta je u privilegijama i slobodama koje su dane građanima Gradeca na uživanje i koje oni brižno čuvaju od zlouporabe vlasti te u zapisivanju običajnog prava Gradeca, barem što se tiče kaznenog i procesnog prava. Zlatnom bulom kralj je jasno odredio ciljeve Gradeca – trgovina i strateški značaj grada.

Za istraživanje tematike diplomskog rada od nemale je važnosti spomenuti dokument koji je postavio temelje slobodama i privilegijama Gradeca koje će se poštivati do 18. stoljeća. Također nam pruža podatke o sastavu gradskog magistrata gdje možemo usporediti srednjovjekovni i ranonovovjekovni sastav. Ipak, ključ srednjovjekovnog i ranonovovjekovnog

¹⁰ Naziv iz naslova najvažnijim dokumentima dao je kraljevski komesar Pavao Jaszy 1732. kada je došao u Zagreb i uvidio da se gradske vlasti oglašuju na temeljne ustavne propise grada. To su prvenstveno Zlatna bula Bele IV., statut iz 1609. i reformacija statuta 1618. Jaszy je uvođenjem svoga statuta u grad donio novosti poput ponovnog uvođenja službe dekana koji je trebao poslužiti kao gradski blagajnik jer su tada gotovo svi gradovi imali svoju blagajnu osim Zagreba, a počeo je i s praksom plaćanja gradskih činovnika za posao koji obavljaju jer su ovi redovito iskorištavali rad kmetova i sudjelovali u raznim zloporabama vlasti. Vidi: Zlatko Herkov, *Statut grada Zagreba od godine 1732.*, Zagreb: Arhiv grada Zagreba, 1952.

pravnog sustava Gradeca su gradske slobode i direktna podložnost tavernikalnom sudu koja ih je sačuvala od samovolje nekih vlastodržaca.

Iz prvog nam je teksta privilegija već jasno u kojem smjeru će se razvijati Gradec. Na prvom mjestu je razvoj trgovine, a nijedan slavonski grad nema tako jasnu uputu o privlačenju što većeg broja kolonista u grad. Norme procesnog i kaznenog prava zapravo su u službi osiguravanja pravnog okvira zajednice i privlačenja trgovaca i doseljenika. Čvrsta organizacija gradskog suda osiguravala je pravnu sigurnost stranome trgovcu. Ukratko, trebalo je osigurati red u gradu osmišljavanjem pravnog okvira i kažnjavanjem bilo kakvog prijestupa koji bi narušavao funkcioniranje gradskog tržišta. Druga važna zadaća grada je strateški značaj, a o završetku građenja utvrda piše drugi tekst privilegija iz 1266.¹¹

Fedor Breitenfeld podijelio je odredbe Zlatne bule u šest skupina. U prvu skupinu uvrstio je opće pravo gradske općine¹², a u drugu prava građana pojedinaca ili prava gradske zajednice¹³. Treća je skupina sadržavala dužnosti gradske općine¹⁴, a četvrta odredbe glede

¹¹ Magdalena Apostolova Maršavelski, *Iz pravne prošlosti Zagreba (13. – 16. stoljeće)*, 15 – 17.

¹² Ono podrazumijeva pravo doseljavanja na teritorij grada, pravo održavanja sajma (*ius fori*) i pravo sastavljanja vlastitih statuta (*ius statutendi*).

¹³ Imali su pravo trgovanja na cijelom prostoru države bez plaćanja carine te pravo na izbor gradskog suca „odaklegod hoće“ koje se provodi svake godine. Sudac predstavlja sudsku, ali i vrhovnu vlast.

¹⁴ Obaveze gradske općine značile su davanje 10 vojnika u slučaju ratnog pohoda kralja na područje Primorja, Austrije i Koruške, 12 volova, 1000 kruhova i 4 bačve vina. Hercegu ukoliko je kraljevskoga roda moraju davati polovicu toga, a banu i podbanu 1 vola, 100 kruhova i 1 bačvu vina. Obvezali su se i da će utvrditi grad.

kaznenog prava.¹⁵ Prema Breitenfeldu petu skupinu prava čine nasljedna prava¹⁶, a posljednju formalno pravo.¹⁷

¹⁵ Na polju kaznenoga prava mogu se izdvojiti tri točke. Prvo, dio novca koji plaća okrivljenik pripada gradskoj blagajni. Drugo, u slučaju napada na gradečkog građanina, on ima pravo na odštetu. Posljednje, u slučaju nekih kaznenih radnji, okrivljenika se kažnjava globom. Norme koje su se donijele na polju kaznenog prava pripadaju u uspješno provedenu kodifikaciju normi, a taj privilegij možemo smatrati iznimkom jer ga ne nalazimo u drugih gradova. Razlog sastavljanju normi kaznenog i procesnog prava u samome privilegiju možemo tražiti u potrebi za stvaranjem pravne sigurnosti. Tako se osobna sigurnost ostvarila dizanjem utvrda i čuvanjem gradskih vrata, a pravna sigurnost određena je ovim blokom normi. U konačnici, pravna i osobna sigurnost u pravilu su značile privlačenje velikog broja trgovaca u grad i njihovo zadržavanje. Više u: Apostolova Maršavelski, „Kazneno i procesno pravo Zlatne bule“, u: *Zagrebački Gradec 1242. – 1850.*, ur. Ivan Kampuš (Zagreb: Grad Zagreb, 1994) i Branka Molnar, „Statut zagrebačkog Gradeca iz 1609. godine“, u: *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 1999.

¹⁶ Prava su se, prema Breitenfeldu, odnosila na oporučivanje, redosljed nasljeđivanja i nemogućnost otuđivanja gradskog zemljišta.

¹⁷ Donosi nam informacije o sudskom postupku, apelaciji, nadležnosti suda i zastupanju građana pred drugim sudovima. Formalna kompetencija gradskog suda određena je za sve kategorije stanovništva i za sve kriminalne radnje izvršene na gradskom teritoriju. Materijalna kompetencija gradskog suda obuhvaća i *ius gladii* (pravo mača) za koji je Nada Klaić tvrdila da je karakteristika koja odjeljuje slobodne kraljevske gradove od drugih. Prvi puta je Gradecu dopušteno izricanje smrtne kazne i zapravo je to novost koja znači potpunu autonomiju gradskog suda od kraljevskog. U sudskom postupku postoje tri sudske instance. Nositelj prve je gradski sudac, a s obzirom na količinu delikata i opsežnost njegova posla, vjerojatno mu je u sudovanju pomagao gradski magistrat. Moguće je da je *iudex* sudio sam u “lakšim parnicama“, a da se pri težim deliktima ipak savjetovao s magistratom. U privilegiju iz 1266. spominju se asesori i konziliarijii koji nas upućuju na postojanje takvog organa i prije Zlatne bule. Drugu je instanciju činilo vijeće sastavljeno od nekadašnjih gradskih sudaca koje se nazivalo *maiores civitatis, condam iudices* ili *antiqui iudices*. Prizivi na drugu instanciju bili su rijetki, a oni uloženi, najčešće su se na ovoj instanci i rješavali. Mala zainteresiranost za prizive drugoj instanci začuđuje jer je sastav vijeća bio heterogen u smislu brojnosti etničkih skupina s nemalim iskustvom sudaca koje je moglo garantirati objektivnost i kompetenciju suca. Prizivi na ovu instanciju bili su više ekscesni primjeri nego uobičajeni. Konačna odluka vijeća najčešće je išla u korist autoriteta suca čija se odluka propituje, nezadovoljna stranka mora obrazložiti priziv, predložiti legitimni razlog izuzeća (*causa recusationis*), a u vijeću sudjeluje sudac čija se odluka napada. U tom kontekstu valja podsjetiti da je srednjovjekovni magistrat funkcionirao prema jezičnoj pripadnosti pa je svake godine sucem postajao pripadnik druge skupine. Pritom mislimo da je to bio neki oblik demokracije, ali u bitno drugačijem smislu nego što ona to danas znači. Međutim, suci koji su završili svoj mandat, postajali su članovima drugostupanjske instance – vijeća *condam iudex*, što pokazuje da se gradečka demokracija već tada počela urušavati. Priziva na treću instanciju bilo je vrlo malo. Ona je značila priziv kraljevskom sudu odnosno njegovom taverniku. Proces ulaganja žalbe na trećestupanjski sudski organ bio je vrlo skup, plaćala ga je stranka nezadovoljna odlukom suda drugog stupnja, postojao je i visok rizik izbora odluke u svoju korist tako da su ovakvi

Spomenute pravne norme djelomično su proizlazile iz običajnog prava Gradeca¹⁸, ali je bilo i onih koje su nanovo dodijeljene. Ovdje govorimo o širini materijalne kompetencije suda koja se proteže sve do *ius gladii*, a privilegija je to koja izdvaja status slobodnog kraljevskog grada iz ostalih gradova koji privilegije nisu dobili od vladara. Mjere se donose s određenim političkim i ekonomskim ciljem. To je, primjerice, slučaj s oslobađanjem građana od plaćanja dadžbina kralju. Na taj način pokušala se stimulirati ekonomska aktivnost u gradu. Ove pravne odredbe upućuju nas na dugotrajnu nepromjenjivost *libertates seu conditiones* grada.¹⁹ Govorimo o slobodama i obvezama koje se nisu mijenjale kroz dugo vremensko razdoblje i na koje se građani redovito pozivaju.

U ovome će se poglavlju naglasak staviti na područja prava koja su nam za konkretno povijesno istraživanje relevantna. Već na prvi pogled kontradikcija i protestacija primjećuje se kako se one odnose na poslove kupoprodaje, vlasništva, zajmova, žalbi radi nekih otuđenja, polaganja vlasništva na neku nekretninu ili pokretninu temeljem prava prvokupa ili testamentarne dispozicije i slično. Stoga je za rad važno poznavanje obveznog i stvarnog prava.

slučajevi iznimni i na razini teoretske mogućnosti. Nezadovoljna stranka naziva se „bezobzirnom“, optužuje ju se za nepoštivanje gradskih povlastica, a proceduru se opisuje kao „uzaludni posao“. Uvjeti su takvi da potiču rješavanje parnice na razini grada i eventualno da se njome bave *condam judices*. Od nemale je važnosti spomenuti da je u ime nezadovoljne stranke pred kralja išao sudac čija se odluka osporava, tzv. *suspectus iudex*, čime se izravno narušava ideja sudske objektivnosti i “saslušanja druge strane”. Međutim, uz sve spomenute probleme s prizivom trećoj instanciji, mora se naglasiti njegovo veliko značenje. To je novost koja je, barem teoretski, omogućavala izravno obraćanje sudu vladara. Njome je vladar pružio građanima moralnu potporu i dodijelio im imunitet gradskog suda od bilo čijeg sudišta osim vladareva. Pravilo je, osim u slučaju dokazivanja svjedocima, socijalna izjednačenost svih stranaka pred sudom. Može se reći da je Zlatna bula odisala određenom humanošću (socijalna izjednačenost pred sudom, prevladavanje novčanih kazni za delikte) koja je nestala u kasnijim stoljećima kad nestaje izjednačenost u socijalnom statusu, a tjelesne kazne postaju pravilom, ne više iznimkom. Maršavelski odredbe koje odbijaju zakletve stranaca u ulozi tužitelja ili oštećene stranke opravdava zaštitom interesa „domaćih“ ljudi. Vidi: Apostolova Maršavelski, „Kazneno i procesno“, 81 – 83. i *Iz pravne prošlosti*, 24 i 33.

¹⁸ To se odnosi najviše na norme iz područja kaznenog i proceduralnog prava.

¹⁹ Apostolova Maršavelski, *Iz pravne prošlosti*, 18 – 19.

3.1.1. Obvezno pravo

Kupoprodaju nekretnina (*venditio*) na Gradecu treba razlikovati od izjave o kupoprodaji (*fassio*). Temeljem fasije gradska vlast izdaje ispravu s pečatom koja je vjerodostojan dokaz da je došlo do kupoprodaje. Prodaja se smatrala gotovom stvari tek nakon što je osoba dobila predmet kupnje, a cijena je u cijelosti isplaćena. Prema tome bi ugovorne strane mogle odustati cijelo vrijeme dok proces nije u potpunosti dovršen. Kupoprodajni ugovor ne štiti kupca, a možemo to vidjeti iz brojnih primjera gdje se kupcu, ako nije nakon kapare na vrijeme platio punu cijenu nekretnine, nekretnina uzima. Pa opet postoje primjeri kada prodavatelj prodaje nekretninu, preda je kupcu, a kupac za nju da kaparu nakon čega prodavatelj odustane od prodaje.²⁰ U ovom slučaju iz 15. st. sud je presudio u korist kupca jer je predana kapara (*finaliter persolvendam*) značila da je druga strana započela s izvršenjem činidbe. U tom slučaju je interesantno što je kupac otezaio deset godina s plaćanjem cijene što je vjerojatno i bio razlog da prodavatelj povraća nekretninu.²¹ S druge strane, kupoprodaja pokretnina najčešće je vezana uz sklapanje poslova na gradskom trgu gdje je obavezno morao postojati svjedok. U početku je, prema odredbama privilegija, svjedok morao potjecati iz iste socijalne grupe kao i stranka koja se na njega poziva što je kasnije prošireno.²²

Pravo prvokupa uređeno je 8. kolovoza 1357. i prema njemu prednost pri kupnji nekretnine ima rođak, nakon njega susjed, a ako nema zainteresiranih strana, prodavatelj može nekretninu prodati kome želi, ako za to ne postoji pravna zapreka. Isto tako važno je napomenuti da je postojala razlika između susjeda koji su stanovali u istoj kući i onih koji su stanovali malo dalje. Prvi su imali prednost u kupnji. Do 1357. u Gradecu nemamo izvora koji govore o rođačkome pravu prvokupa, jedino one koji se odnose na susjedsko pravo. Također, moramo znati i da je ovdje bilo odstupanja. Nekretnina se mogla ponuditi nekome tko bi platio višu cijenu za istu, umjesto susjedu.²³

Permutacije (*permutatio, concambio*) su česte u pravnome prometu nekretninama. Značile su zamjenu nekretnine uz isplatu određene sume novca, a pojavljuju se u društvima s niskim stupnjem razvijenosti pravnog prometa. Najčešće su predmetom permutacija nekretnine u

²⁰ MCZ, IV.

²¹ Luj Margetić, *Srednjovjekovno hrvatsko pravo. Obvezno pravo* (Zagreb i Rijeka: HAZU, 1997), 337 – 339.

²² Apostolova Maršavelski, *Iz pravne prošlosti*, 26.

²³ Margetić, *Srednjovjekovno hrvatsko pravo*, 345 – 346.

gradu ili podgrađu. Atraktivnije lokacije za nekretninu značile su i veću moć, a posjedovanjem zemljišta manje vrijednosti svejedno se stjecao minimum za dobivanje civiteta.²⁴

Darovanje nekretnine supružniku specifična je vrsta pravnog prometa karakteristična za običajno pravo Gradeca, a provodila se za vrijeme trajanja braka kad bi supruga svome suprugu darovala nekretninu, običaj koji je na neki način potisnuo miraz. Darovane nekretnine prelazile su na supruga što nije bio slučaj s mirazom na koja je imao pravo plodouživanja, ali je za raspolaganje istim trebao pristanak supruge.²⁵ U kontekstu darovanja spominju se glagoli *donare*, *dare* i *propinare*. *Dare* znači darovanje stvari, *donare* je ugovor o besplatnom prijenosu, a *propinare* formalnost konzumiranja vina prilikom sklapanja ugovora sa svjedocima. Ovaj akt ispijanja vina bio je potreban jer u darovanju nema protučinidbe pa se na taj način izrazila volja darovatelja. Iako je u međuvremenu došlo do sastavljanja isprave o darovanju, konzumiranje vina je nastavljeno kao svojevrsna tradicija.²⁶

Od ostalih poslova pravnog prometa može se spomenuti usmeni ugovor o najmu radne snage sa slugama, poslovi vezani uz zajmove i kamate te poslovna udruženja. Iz izvora se daju pročitati samo manje zarade i poslovi pa tako i Tkalčić navodi kako se o trgovini na Gradecu ne može govoriti kao o „svjetskoj i velikoj”. Međutim, vjerojatnije je da se važniji poslovi i iznosi nisu spominjali radi održavanja poslovnih tajni.²⁷

3.1.2. *Stvarno pravo*

Prema gradečkim posjedovnim katernama, nekretnine su *iure perpetuo possidendam* u većini slučajeva, a ima slučajeva kada su nekretnine *iure perpetuo possidendam sub censu*. U nekim se slučajevima nekretnine obvezuju s pravom da se isplatom duga ta nekretnina otkupi. Prava na nekretnine mogu još biti *usque ad vitam* ili se daju trećoj osobi uz obvezu da se ona brine o vlasniku *in victu et amictu*. Pravo prolaza kroz tuđe dvorište ili korištenje puta također je moralo biti regulirano jer je život u gradu nosio sa sobom i mogućnost zadiranja u tuđi

²⁴ Apostolova Maršavelski, *Iz pravne prošlosti*, 61 - 62.

²⁵ Ibid, 62.

²⁶ Margetić, *Srednjovjekovno hrvatsko pravo*, 353.

²⁷ Apostolova Maršavelski, *Iz pravne prošlosti*, 55 – 60.

prostor. Razne ekonomske aktivnosti u gradu činile su potrebu statuiranja nekretnina važnom primarno radi osiguranja.²⁸

Magdalena Apostolova Maršavelski najviše je napisala o stvarnome pravu Gradeca pa će se poglavlje većinski bazirati na njezinim istraživanjima. Naime, ona je stvarno pravo podijelila na nekoliko dijelova: 1. *Ius perpetuum possidendi* koji se sastoji od feudalnog vlasništva, 2. redukcija prava korištenja nekretninom u vidu novčanih podavanja gradu i kralju ili poreza, 3. prava raspolaganja poslovima *inter vivos* (gdje valja spomenuti za nas dvije najvažnije postavke: pluralitet imovinskih masa odnosno stroga odvojenost imovine supružnika koja se afirmira u potpunoj imovinskoj slobodi žene te pravo rođačkog i susjedskog prvokupa koje je temelj kontradikcija), 4. pravo raspolaganja poslovima *mortis causa* (nasljedno pravo i oporučno raspolaganje), 5. ostala stvarna prava (valja istaknuti nekretnine *sub conditione*) i 6. založno pravo.²⁹

Za ovaj rad je dosta važno poznavanje nasljednoga prava. Onome tko nema nasljednika, može se omogućiti da slobodno ostavi pokretnine kome želi, ali u slučaju nekretnina, ima ih ostaviti ili supruzi ili rođaku tako da ih ovi ne smiju otuđiti iz nadležnosti grada. Ako tko nema nasljednika, djece ni najudaljenijeg srodnika (kognata), nasljedstvo mu se razdjeljuje po ošasnom principu: 1/3 crkvi, 1/3 siromasima i 1/3 gradu. Poslovi nekretninama koji su nauštrb gradske općine proglašavaju se ništavnima.³⁰ Ovo posljednje je značilo realnu opasnost. Primjer je slučaj iz 1259. kad je Bela IV. morao opozvati darovanje ošasne zemlje nekog Ambrozija trgovcu Perinu jer je zemlja ulazila u teritorij gradske općine.³¹ Spomenuti primjer dodatno pokazuje koliko su se poštivala prava građana Gradeca određena *Zlatnim privilegijem*.

Ostavitelju koji ima nasljednike onemogućeno je bilo kakvo pravo disponiranja imovinom *mortis causa*. Njegovi *haeredes* su nužni nasljednici svih njegovih nekretnina, a oni mogu biti djeca i žena ako je u braku bilo djece. Ako je u braku bilo djece, ona je nasljednik prvog intestatnog reda, a ako nije bilo djece, postat će njegovim nasljednikom na temelju njegove oporuke koju je moralo potvrditi vijeće konzultiranih, a i daljnji srodnici kao mogući *haeredes* su se morali složiti s ovom odlukom. U slučaju da je ostavitelj bez nasljednika, on mora ostaviti nekretnine ili ženi ili kognatu, a ako ih nema, onda može sam odabrati nasljednike. Ukoliko to

²⁸ Ibid, 82.

²⁹ Vidi: *Iz pravne prošlosti*.

³⁰ Apostolova Maršavelski, „O oporučnoj slobodi“, 91.

³¹ Apostolova Maršavelski, *Iz pravne prošlosti*, 27.

ne napravi, imovina će se podijeliti na tri dijela - gradečkim siromasima, Crkvi i gradskoj općini. Kako je 2/3 njegove imovine namijenjeno *pro anima sua*, takav model ohrabruje ostavitelja da nekretnine ipak preda za spas svoje duše umjesto da ih namijeni nekome. Ni gradska općina nije zadovoljna samo s 1/3 imovine, a niti s legatima *pro anima* jer takvo upravljanje nekretninama nepovoljno utječe na teritorijalnu sveukupnost i vlasnicima istih postaju crkveni redovi često van gradske jurisdikcije.³²

Kad žena i kognati nasljeđuju osobu bez nasljednika i ako se kao nasljednici kod odredbe o ošasnoj raspodjeli spominju samo sinovi, a kćeri ulaze pod kognate, tada je jasno da to ne znači bez nasljednika, već bez sinova. Žena i ostali srodnici u ovom slučaju nasljeđuju samo ako nema sinova. Budući da je jasno da je svaki kognat nužni nasljednik ostaviteljevih nekretnina ako nema bližih srodnika, onda je jasno da je i slobodno oporučivanje teško provedivo u praksi. Iz svega zaključujemo kako su granice oporučne slobode bile ograničene (bez sinova kao nasljednika, nasljeđuju žena i ostali kognati). Na slavonskim vlastelinstvima uobičajeno je bilo da se nekretnine daju u nasljedstvo i daljnjim muškim srodnicima za razliku od *Zlatnog privilegija* čiji je cilj bio zadržavanje općinske sveukupnosti takvim načinom nasljeđivanja.³³

Ovdje su neka odstupanja od prava koja su zadana normama *Zlatne bule*. *Zlatna bula* predviđa sinove kao nasljednike nekretnina koji ju nasljeđuju bez ikakvih prethodnih konzultacija ostavitelja koje su bile potrebne kod ostalih srodnika. Ipak, prema običajnom pravu Gradeca žena je *prima heres* muža kao i descendent ostavitelja oba spola i s njima ulazi u prvi intestatni red. U potpunosti je izjednačena sa svojom braćom. Žena je nasljednik muža prvog reda, osim u slučajevima u kojima postoje uvjeti za upotrebu načela *materna – maternis, paterna – paternis*³⁴ ili ako ostavitelj nije imenovao ženu nasljednicom. Prema *Zlatnoj buli* svi su ostali kognati isključeni kao nasljednici ako ostavitelj ima sinove, ali u pravnoj praksi su nasljednici obaju spolova izjednačeni u nasljednim pravima. Ovo je pokazatelj kako u gradečkom običajnom pravu ne nalazimo traga nikakvoj diskriminaciji žene u pitanju nasljednih prava što smatramo rezultatom njezinog specifično pravno – imovinskog položaja, izravne uključenosti u ekonomske aktivnosti u gradu te primjene načela pluraliteta imovinskih masa u obitelji. Jednako tako *Zlatna bula* ne dopušta ostavitelju testamentarnu slobodu sve dok se na listi

³² Apostolova Maršavelski, „O oporučnoj slobodi“, 91.; *Iz pravne prošlosti*, 154.

³³ Apostolova Maršavelski, „O oporučnoj slobodi“, 91.; *Iz pravne prošlosti* 134. i 137.

³⁴ Načelo *materna – maternis, paterna – paternis* značilo je da se imovina preminulog vraćala u obitelj iz koje je potekao, ako ju on prije smrti oporukom nije nekome ostavio.

kognata nalazi najudaljeniji srodnik. Međutim, običajno je pravo unijelo određene izmjene u ovu odredbu privilegija i proširilo granice oporučne slobode.³⁵

Sastavljanje oporuke proces je koji uključuje ostavitelja, nekoliko svjedoka i građana. Obavezno je u usmenom i pismenom obliku te ju pečatima i potpisima potvrđuju gorenavedeni svjedoci, a oni vjerojatno sudjeluju i u izvršavanju testamenta. Ne zna se ništa o dobi stjecanja testamentarne sposobnosti. Od sredine 15. st. naslijeđene nekretnine upisuju se kroz godinu u sudske knjige jer je praksa redovitog upisa napuštena. Tada se kreće s upisivanjem klauzule *nemine contradicente* uz naslijeđene nekretnine. Napustilo se vođenje posjedovnih knjiga i u veljači se počelo sa zapisivanjem prigovora na otuđenja nekretnina u prošloj godini iz čega se razvila ustanova kontradikcije.³⁶

Osim legata *pro anima*, postojali su i legati *pro serviciis* i *pro gratitudine*, a općina im se više nije protivila. Treće osobe kojima se darovala nekretnina ili pokretnina najčešće nisu bile rodbinski povezane s vlasnikom, već se radilo o slugama i sluškinjama kojima su ostavitelji nastojali nadoknaditi njihovu službu. Predmeti legata su skromnije nekretnine, primjerice vinogradi, ralo zemlje, ali ponegdje i dijelovi kurije. To upućuje na temelje oporučnoj slobodi.³⁷

Kako imovina ne bi dospjela u ruke kognata, ostavitelj je mogao namijeniti nekretnine trećoj osobi, čime bi riješio vlastite egzistencijalne probleme, a *filius adoptivus* bi dobio vlasništvo nad nekretninom za vrijeme života adoptanta. Ipak, veći je broj slučajeva da za vrijeme njegovog života *filius adoptivus* dobije dio nekretnine, a nakon njegove smrti ostatak.³⁸

Glede rasplaganja imovinom, i muškarci i žene se navode kako u katernama tako i u kontradikcijama kao otuđivatelji i stjecatelji. Oni često zajednički istupaju, ali nije mali broj samostalnog istupanja žene. Ovdje možemo govoriti o pluralitetu imovinskih masa u obitelji. Ravnopravnost žene u pitanju nasljednih prava možemo objasniti njezinom uključenošću u ekonomsku aktivnost grada. Odvojenost imovinskih masa može se objasniti i rastom instituta darovanja mužu koji potiskuje miraz.³⁹

³⁵ Apostolova Maršavelski, *Iz pravne prošlosti*, 53. i 135.

³⁶ Ibid, 154 – 155.

³⁷ Ibid, 158-159.

³⁸ Ibid, 160.

³⁹ Ibid, 121.

Bitna pravna ustanova srednjovjekovnih i ranonovovjekovnih imovinsko – pravnih odnosa je rođački i susjedski prvokup. U srednjem vijeku rođački je prvokup imao prednost pred susjedskim što je točno određeno staturanom gradskom odredbom 1357. rođački prvokup nema veze s istoimenim slavonskim pravom reguliranim *Tripartitumom*, a prije svega je razlog što Gradec ne prepoznaje razliku među stečenom i nasljednom imovinom pa se rođački prvokup ne odnosi samo na nasljednu imovinu, već na imovinu općenito. Ni ovdje ne nalazimo traga diskriminaciji žene jer polaže ista prava na prvokup kao i njezin brat, a kupac se bira po visini iznosa koji nudi za nekretninu. Već je tijekom 15. st. susjedski prvokup potisnuo rođački. Katerne svjedoče o gomilanju nekretnina u rukama bogatih gradečkih trgovaca i obrtnika pa je pravo na susjedski prvokup samo ubrzalo proces zaokruživanja i povećavanja broja nekretnina u gradu.⁴⁰

Što se tiče feudalnog vlasništva važno je spomenuti kako su nekretnine na području kraljevskoga grada dane pod utvrđenim uvjetima (*ad usum civitatis*). Prema tome u pravu općine koja neposredno eksploatira manji dio (*terra communitatis*) i najčešće se daje nekome *sub conditione* i u pravu neposrednog korisnika kome je dana *iure perpetuo possidendam*, može se zamijetiti neka vrsta *dominium utile in solidum*. Pravo gradske općine moglo bi se jednako kvalificirati (*dominium directum in solidum*) jer ona ubire veći dio novčanih podavanja neposrednog korisnika te radne rente i ona istupa sa svojim javnopravnim ovlastima. Iako gradski podanik ubire rentu od kmeta i ima neograničeno pravo raspolaganjima poslovima, njegovo je pravo opterećeno obvezama prema dvjema nadređenim instancijama i dodatno on ne može istupati sa svojim javnopravnim prerogativima. Njegovo pravo ne može se kvalificirati kao *dominium directum*. Dakle, i građanin i kmet podređeni su jurisdikciji općine, a pred sudom su im prava skoro izjednačena.⁴¹

Založno pravo također nalazimo u kontradikcijama. Njegova glavna karakteristika je da dužnik i njegovi nasljednici imaju nezastarivo pravo da otkupe nekretninu ako im je statuirana od vjerovnika, od kupca ako ju je prodao i od svih drugih stjecatelja. Njegovo je pravo vremenski neograničeno. Tijekom 15. stoljeća napušta se praksa bilježenja stečenog založnog prava i upisuje se samo njegova realizacija. Dakle, proces je funkcionirao i bez publiciteta. Ako je vjerovnik smatrao da je došlo do zloraba prava, on je štitio latentno pravo nad založenom

⁴⁰ Ibid, 127. i 129.

⁴¹ Ibid, 91.

nekretninom tužbom kojom je onemogućavao dispoziciju nekretninom dužnika na njegovu štetu.⁴²

3.2. *Gradski statut 1609.*

U 17. stoljeću Zagreb se u cjelini počinje isticati kao najvažnije političko, ekonomsko i kulturno središte u Hrvatskoj i Slavoniji. Gradec se ubrzano razvija nakon dugotrajnog perioda obilježenog strahom od blizine osmanske granice. U grad dolazi novo stanovništvo prebjeglo iz okupiranih krajeva, ali i ono ekonomski motivirano i u varoši konačno počinje dinamičniji društveni i politički život. Ovo razdoblje obilježeno je promjenama u gradskim upravama u sjevernom dijelu Hrvatsko – slavonskog kraljevstva čiji su uzroci bili demografske i ekonomske prirode te potrebe bečkog Dvora za centralizacijom uprave.⁴³ Rezultat toga bilo je stvaranje oligarhijske vlasti koja je konačno zavládala i u Gradecu.

Gradec je bio kraljevsko krunsko dobro (*bonum et peculium Sacrae Regni Coronae*) kao slobodni kraljevski grad i svejedno je morao dokazivati svoja prava i povlastice. To se naročito odnosilo u slučaju samovolje bana koji je diljem Kraljevstva predstavljao vrhovnog vojnog i sudskog upravitelja, ali to nije bio i za područje Gradeca jer je pravno Gradec odgovarao jedino kralju, odnosno njegovom namješteniku – taverniku. U slobodnim kraljevskim gradovima koji su potpadali pod tavernikov prizivni sud, vladao je običaj da se održavaju sjednice tavernikalnog suda i tada je tavernik boravio u gradu.

Jedna od sjednica tavernikalnog suda održala se 25. 1. 1606. u Gradecu kada je s tavernikom dogovoreno oko novog načina ustroja gradske uprave kakav je trebao vrijediti od Blaževa 1607. Odlučeno je da će se umjesto osam prisežnika koji se biraju na godišnjoj bazi, postaviti dvanaest doživotnih senatora iz čijih će se redova moći birati gradski sudac.⁴⁴

⁴² Ibid, 207. i 212.

⁴³ Vidi: Hrvoje Petrić, „Stoljeće napretka i oporavka“ u: *Povijest grada Zagreba* (Zagreb: Novi Liber, 2012).

⁴⁴ Branka Molnar, „Statut zagrebačkog Gradeca iz 1609. godine“, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci* 20/1 (1999): 150.

Početak siječnja 1607. došlo je do nemira i protivljenja novom ustrojstvu gradske uprave, na što je tavernik promptno naredio gradskoj općini da prestane s bunom. Kada se na Blaževu sastala gradska općina, odlučila se za novi ustroj gradskog magistrata. Određena je nova sudačka i senatorska prisega te kazne za sve koji rade nemir u gradu. Takve bi se moglo proglasiti buntovnicima i nepoštenima, izgnati ih iz grada te im zaplijeniti imovinu u korist gradske općine.⁴⁵

Već je godinu dana poslije došlo do ponovnih nereda u gradu. Skupina građana zbacila je senatore i suca te sprovela restauraciju magistrata prema starome načinu. Izabrali su novog suca, 8 prisežnika i 24 vijećnika. Kralj Matija je, nakon obavijesti o neredima u gradu, zatražio da povjerenstvo sastavljeno od bana Tome Erdödyja, Ivana Draškovića te Benedikta Thuroczyja de Ludbregh i Grgura Pethö de Gerse vrati vlast u gradu na stanje iz 1607. Njihov rad urodio je organizacijskim statutom Gradeca iz 1609.⁴⁶

Iz statuta je poznato da je kralj Matija II. tražio da se strogo kazne oni koji narušavaju javni red i mir, da se ponovo uspostavi senatorska čast te da se kraljevi povjerenici konzultiraju s pravoznancima, odu u Gradec, provedu njegovu volju i podnesu mu izvještaj. Na raspravi koja se održala u Gradecu 2. 2. 1609., kraljevi povjerenici pročitali su njegov nalog i odlučeno je da se ponovo uspostavi funkcija senatora. Također, usvojene su točke statuta kako bi se uveo mir u gradu.⁴⁷ Ovdje su parafrazirane točke statuta iz 1609.:

1. Biranje dvanaestorice senatora

2. Sudac se bira iz redova senatora, a senatorska funkcija je doživotna osim ako ga nešto sprečava u tome ili je počinio neki delikt. Senatori sami odlučuju o gradskim pitanjima i pravnim poslovima. Pri glasovanju su izjednačeni glasovi suca i senatora. Više sudac ne može samovoljno rješavati sve gradske poslove, već se konzultira sa senatorima. Sudske parnice zaključuju se samo u punom sastavu senata i uz prisutnost suca. Ako nedostaje neki senator, na mjestu će ga tijekom parnice zamijeniti neki pravoznanac.

3. Prisežnici (njih 24) brinu o gradskim vratima, stražarenju, ovrhama i procjeni štete. Na čelu im se nalazi kapetan.

⁴⁵ Molnar, „Statut zagrebačkog Gradeca“, 150.

⁴⁶ Ibid, 150 – 151.

⁴⁷ Ibid, 152 – 153.

4. Kažnjava se odbijanje služenja u gradskoj službi. U slučaju suca 100, senatora 50, a prisežnika 25 ugarskih forinti. Od kazni se daje 1/3 iznosa sucu, 1/3 senatorima i 1/3 gradu.
5. Dekan se bira jednom godišnje.
6. Gradski zapisnici odsad se moraju strogo čuvati. Strogo se pazi na upis imovine siročadi.
7. Obavezno je da dekan i njegovi prisežnici predaju godišnji izvještaj o gradskim prihodima 15. dana prije blagdana sv. Blaža.
8. Četvero senatora imaju ključeve pečata, pismenih isprava i gradske blagajne. Oni neka upravljaju gradskom blagajnom.
9. Zabranjuje se sazivanje sastanaka svima osim sucu i senatoru. Obrtnici smiju održavati sastanke unutar svoga djelokruga.
10. Neka se limitiraju cijene robe, mesa, kruha, ulja itd.
11. Prijestupnike mora kazniti cijeli senat, a ne samo sudac. Troškovi i loše upravljanje rezultat su sučeve samovolje i vlastite koristi jer nije kažnjavao prijestupnike koje bi senat sigurno kaznio.
12. Skrb za obnovu i uređenje grada
13. Neka se ne kažnjava osoba zatvaranjem u kulu radi manjeg delikta i zbog sučeve samovolje. Ako osoba ponovi prekršaj bez nepokornosti, neka se tada zatvori u kulu.
14. U građanstvo se ne smije primiti onaj tko nije dokazao da je čestitoga roda, da je živio u gradu minimalno godinu dana i uplatio novac u gradsku blagajnu. Obavezno je polaganje svečane prisege.
15. Iz grada se izbacuju putujući strani trgovci koji ne žive u gradu i nemaju civitet. Mora im se oduzeti 1/3 imetka i robe ako u roku od pola godine ne steknu civitet i nekretninu. Onim trgovcima, koji nemaju 100 forinti za otkup od smrtne kazne, uz oduzimanje robe, neka se zabrani ulazak u grad.
16. Onaj tko se ne pokori naredbama suca i senata, ne ide na sud, nego plaća globu, a ako je ne želi platiti, neka se pritvori. Sve ovrhe odmah se moraju utjerati.
17. Sucima se mora iskazati čast i poštovanje, a oni moraju pokazati primjerom koliko cijene svoje građane.

18. Ako se netko ne želi držati statuta ili se zbog njega pobuni, neka ga se proglasi „izdajnikom domovine“, osudi na zapljenu kuće i stvari te istjera iz grada.⁴⁸

Na kraju, članci su potvrđeni. Građani koji su se protivili novoj restauraciji magistrata osuđeni su na smrtnu kaznu, ali izgleda da se ona nije provela. Izvještaj povjerenika zaključen je njihovim potpisima i pečatima te gradskim pečatima u Gradecu 5. 2. 1609. Statut je osnažen „tajnim pečatom ugarskoga kralja“ u Beču 28. 7. 1609. Potpisali su ga kralj Matija II. i dvojica svjedoka.⁴⁹

Iz točaka statuta vidi se nastojanje za većom transparentnošću rada gradskoga magistrata. Ograničava se nadležnost gradskog suca, na zasjedanjima senata, sudac i senatori su ravnopravni, a odluke se donose većinom glasova. Pravoznanci se zovu prilikom odsustva jednog od senatora. Neplaćene novčane kazne dijele se između suca i senatora.⁵⁰

Možemo vidjeti da postoji velika želja za smanjenjem zloporaba vlasti. Npr., statutom se traži dosljedno evidentiranje svih gradskih dužnika. Obavezno je podnošenje godišnjih izvještaja. Upravljanje gradskom blagajnom preuzela su četvorica senatora kako bi se spriječile zloporabe.⁵¹

Zanimljiva je odredba o brizi za siročad. Ona proizlazi iz manjka stanovništva tijekom osmanske opasnosti. Na taj način se radi na povećanju broja stanovnika u gradu.⁵²

3.3. Reforma statuta 1618.

Izbori za gradski magistrat 1610. prošli su mirno, ali već je 1611. bilo razmirica. Od 1612. do 1616. izbori su se odvijali neometano. Godine 1617. došlo je do nereda kad je dekan pretukao nekog od prisežnika.⁵³

⁴⁸ Članci su parafrazirani prema: Molnar, „Statut zagrebačkog Gradeca“, 153 – 158.

⁴⁹ Molnar, „Statut zagrebačkog Gradeca“, 158 – 159.

⁵⁰ Ibid, 159.

⁵¹ Ibid, 160.

⁵² Ibid, 160.

⁵³ Ibid, 162.

Gradski sudac Grgur Tepečić 1618. godine pretukao je i pritvorio dekana i dvojicu senatora. Htio ih je osuditi na smrt, ali su ga građani spriječili. Zato je kralj 18. 5. 1618. poslao pismo zagrebačkom biskupu Petru Domitroviću, banu Nikoli Frankapanu i taverniku Tomi Erdödyju imenujući ih svojim povjerenicima čiji je zadatak istražiti što se to događa u Gradecu. Odmah ih je upozorio da se Grgur Tepečić i prošlih godina bunio zbog statuta te naglasio važnost rješavanja ovog problema radi mira u gradu. Povjerenstvo se sastalo u gradu u 11. mjesecu 1618. bez nazočnosti bana. Pročitano je kraljevo pismo i naređeno da se osudi one koji sudjeluju u neredima. Posljedica rada povjerenstva je reforma statuta iz 1609. kojom se nastojalo urediti Gradec po uzoru na ostale slobodne kraljevske gradove Habsburške Monarhije jer je postojala potreba za unifikacijom slobodnog kraljevskog grada kao pravne kategorije s preciznom unutarnjom organizacijom.⁵⁴

Reforme su značile smanjenje članova gradske uprave, redukciju prava suca i izbornog prava građana. Građani su smjeli samo birati nekoga na mjesto zastupnika gradske općine. Sudac je izgubio pravo sazivanja skupština građana i postao je odgovoran pred senatom. Suci se sada predviđa samo 1/13 iznosa neplaćenih kazni, a i strogo će se kažnjavati bilo kakva zlorababa sudačkih ovlasti. Novost je redukcija broja prisežnika – s 24 na 22 doživotna općinska zastupnika te ukidanje službe dekana i prisežnika.⁵⁵

Odredbe statuta iz 1609. i 1618. godine tek su 1629. ušle u gradski zapisnik. Gradska je uprava gledala na statute kao na odredbe koje se mogu preurediti i ispraviti kao i sve druge odluke koje poglavarstvo donosi. Statutarne odredbe u više se slučajeva nisu poštivale. Zabilježeno je iskorištavanje rada gradskih kmetova i neredovito polaganje izvještaja o gradskim računima i prihodima. Godine 1632. procjenu šteta počeli su provoditi općinski zastupnici umjesto senatora. Broj zastupnika povećao se 1690. na 24. Dvije godine poslije sudac je upozoren da ne smije sam raspolagati gradskim dohotcima, a odredba iz 1696. prema kojoj senatori, ako nisu redovito prisutni na sjednicama, mogu izgubiti položaj, postavila je upitnom doživotnu službu senatora.⁵⁶

Takvo se stanje nastavilo i u 18. stoljeću. Zabilježeno je nedopušteno sazivanje sastanaka građana van gradske vijećnice, samovoljni odabir građana u gradski magistrat i neovlašteno dodjeljivanje civiteta. Nepoštivanje odredbi statuta dovelo je do nereda u gradu 1732. kad su

⁵⁴ Ibid, 162. i 166.

⁵⁵ Ibid, 165 – 166.

⁵⁶ Ibid, 167.

zastupnici prisilili suca, kapetana i bilježnika da daju ostavke. To je bio povod za dolazak savjetnika Kraljevske ugarske komore, Pavla Jaszyja, da iste godine dođe u Gradec. Zadatak mu je bio sređivanje situacije u gradu i donošenje novog – Jaszyjevog statuta. Prema Herkovu, glavne su odredbe statuta ponovno uvođenje službe dekana koji upravlja gradskom blagajnom i uvođenje plaćenog gradskog činovništva.⁵⁷

Važno je naglasiti da je donošenje statuta u uskoj vezi s uspostavom reda i mira u gradu. Gradski statuti trebali su uspostaviti stabilnu i homogenu vlast koja bi omogućila i češće punjenje gradske blagajne, smanjenje zloporabi vlasti te smanjenje korupcije. Dakle, povod donošenju statuta 1609. nije bila potreba za drugačijom strukturom gradske uprave, nego neredi i bune tijekom smjene nove vlasti.⁵⁸

⁵⁷ Ibid, 168.

⁵⁸ Ibid, 177.

4. PROUČAVANJE KONTRADIKCIJA I PROTESTACIJA

4.1. Katerne kao preteča kontradikcija i protestacija

Kontradikcije i protestacije aktivno se počinju zapisivati na početku 17. stoljeća, određene forme i s jasno definiranom svrhom o čemu će niže biti više riječi. Ipak, kad govorimo o kontradikcijama i protestacijama, nije naodmet spomenuti preteču tih dviju institucija – posjedovne knjige odnosno katerne, prema Tkalčiću nazvane *Libri funduales seu fassionum*. Od zapaženijih autora koji su se više pozabavili ovom tematikom valja izdvojiti Luju Margetića i Magdalenu Apostolovu Maršavelski. Njihovi radovi pružaju odgovore na pitanja kojima se dugo vremena nije pridavalo važnosti.

Katerne se počinju zapisivati odlukom gradske općine od 1384. koja nalaže da stanovništvo Gradeca ima predložiti isprave glede nekretnina gradskoj judicijariji koje su potvrđene pečatom i upisane u novostvorene knjige. Obavezno je vrijedilo pravilo da se svi dosadašnji poslovi upišu u knjige unutar sljedeće dvije godine, a upisi se obavljaju krajem siječnja i početkom veljače. Kao vodeće razloge možemo spomenuti potrebu za stvaranjem vlastitog *locus credibilis*, a pečačenje isprava za koje su se poslovi mogli obavljati tijekom cijele godine ipak je ostavljeno za kratki vremenski period kraja siječnja i početka veljače kako bi se onemogućile zloporabe pečata koje su bile česte. Odredba iz 1676. kojom se ograničava pečačenje samo na 3. veljače govori u prilog čestim zloporabama pečata.⁵⁹

Vođenje posjedovnih knjiga Lujo Margetić i Magdalena Apostolova Maršavelski podijelili su različito po fazama. Lujo Margetić izdvojio je prvu (1384. – 1426.) prema kojoj su posjedovne knjige vrlo šturo pisane, rečenice su kratke i ne donose mnogo podataka o mjestu na kojem se nalazi zemljište, međama, cijeni niti informacije o uvođenju u zemljište i osnovi otuđivaočeva prava.⁶⁰

Druga faza (1427. – 1526.) obilježena je dotjeranijim zapisima s opisom međa sve do 1473. kad se bilježi pad upisa. Margetić ovdje osporava karakter katerni kao gruntovnog zapisa, kako

⁵⁹ Apostolova Maršavelski, *Iz pravne prošlosti*, 77 – 78.; Margetić, *Zagreb i Slavonija*, 160.

⁶⁰ Margetić, *Zagreb i Slavonija*, 156 – 157.

je to isprva zaključio Tkalčić, a Apostolova Maršavelski se nastavila voditi Tkalčićevom tezom. Prvi se razlog osporavanja karaktera katerni kao gruntovnica tiče prve faze upisa u posjedovne knjige koju je Margetić okarakterizirao kao upis u urudžbeni zapisnik, a drugi je razlog druga faza upisa u katerne u kojoj je revno zapisivanje poslova nekretninama trajalo 50 – ak godina nakon čega se više – manje zapisivanje svodilo na privatno – pravne poslove općine.⁶¹

Maršavelski je drugačije podijelila faze upisa u katerne. Prvu fazu smjestila je u period od uvođenja do 1402. koja je karakterizirana šturim i lapidarnim rečenicama s minimalnim podacima o subjektima i predmetima posla. Nedosljedno su upisivani podaci jer su s jedne strane upisi tražbina i duga, a s druge izbor novog gradskog notara. Razdoblje je obilježeno krajem političkog i ekonomskog uspona grada.⁶²

Prema Maršavelski, nova faza krenula je 1427. kada katerne počinju sadržavati opširnije podatke s lokacijom i granicama nekretnine. Ove zapise Maršavelski je navela kao najsličnije gruntovnicama.⁶³

Zadnja faza obilježila je period 60 – ih godina 15. stoljeća kada se bilježi stagnacija prometa nekretninama i napuštena je praksa obaveznog zapisivanja poslova nekretninama.⁶⁴

Gradečke katerne jako dobro pokazuju kako se utjecaj političkih prilika odrazio na stanje gradskog tržišta, prometa nekretninama te razvoj pravnih institucija. Za vrijeme uspona Gradeca promet nekretninama je bio na najvišoj razini, za vrijeme Celjskih se usporio i krajem 15. te početkom 16. stoljeća s općim siromaštvom i osmanskom blizinom je opao.⁶⁵

Oko upisa nekretnina u katerne postoji nekoliko problema koje je izdvojio Margetić. Prvo, kako bi osoba postala građaninom Gradeca, morala je imati ispunjen kriterij posjedovanja nekretnine na području grada. U katernama nema nijednog upisa o uvođenju osobe u građanstvo. Dakle, nema spomena prvoj kupnji nekretnine kojom bi osoba postala građanin iako se stalno nailazi na promet nekretninama osoba koje su odavno članovi gradske zajednice. Usto nema spomena slučajevima gdje se za gubitak nekretnine gubi građansko pravo.⁶⁶

⁶¹ Ibid, 157.

⁶² Apostolova Maršavelski, *Iz pravne prošlosti*, 79.

⁶³ Ibid, 80.

⁶⁴ Ibid, 80.

⁶⁵ Ibid, 82.

⁶⁶ Margetić, *Zagreb i Slavonija*, 163.

Drugi problem je da se dobar dio poslova nije upisivao u katerne. Za primjer imamo 12 isprava koje je u 15. st. izdala gradska vlast. Od tih 12 isprava, samo je 5 upisano u katerne. To nas navodi na to da su se upisi većinom obavljali ako je građanin imao neku korist od upisa, npr. prilikom prodaje nekretnine sumnjivom kupcu.⁶⁷

Konačno, upisivanje posjedovnih katerni trajalo je do siječnja 1526., a njihovu je funkciju preuzela institucija kontradikcija i protestacija. Svi zainteresirani imali su mogućnost ulaganja prigovora na prošlogodišnje poslove prodaje, kupnje, zalaganja nekretnina i slično. Ustanova je nastavila tradiciju ulaganja prigovora o Blaževu, za vrijeme obnove gradskog magistrata.⁶⁸

4.2. *Institucija kontradikcija i protestacija*

Institucija kontradikcije (*Contradictio*) ili prosvjeda (*Protestatio*) predstavlja glavni instrument protivljenja radi prodaje, kupnje, nasljeđivanja i sl. neke pokretne ili nepokretne stvari koji se javio 1629. godine.⁶⁹ Kupoprodajni i založni poslovi regulirani su odredbom senata iz 1656. koja je nalagala da svi koji prodaju ili zalažu svoje kuće i dobra moraju o tome sastaviti fasiju pred gradskim sucem i magistratom i da kupci te oni koji uzimaju u zalog moraju pred magistratom položiti novac kao jamstvo za kupnju ili uzimanje u zalog. Sve ostale transakcije koje se ne provode pred magistratom i sucem bit će nevažeće i gradski fiskus će od magistrata tražiti da ih proglasi takvima.⁷⁰

U kontradikcijama se ponegdje može pronaći pravo na susjedski prvokup koje je potisnulo srednjovjekovni rođački prvokup kako bi nekretnine ostale u rukama poznatih građana, a ne stranaca. Vjerojatno je puno kontradikcija vezano uz susjedski prvokup, ali bez pouzdanijih podataka, ne možemo tvrditi da se u kontradikcijama u kojima nije naglašeno da se radi o susjednoj nekretnini, radi upravo o njoj. Vidjet ćemo da se iste kontradikcije ponavljaju iz godine u godinu. Mi ne znamo što se s njima kasnije događalo i je li prodaja opozvana ili nije.

⁶⁷ Ibid, 158.

⁶⁸ Apostolova Maršavelski, *Iz pravne prošlosti*, 81.

⁶⁹ Za 1630. nemamo zapisane kontradikcije ili prosvjede, ali se nastavljaju 1631.

⁷⁰ Zlatko Herkov, *Statut grada Zagreba od god. 1732.* (Zagreb: Arhiv grada Zagreba, 1952), 53 – 54.

Osamnaesti svezak „Povijesnih spomenika grada Zagreba“ donosi zabilježene informacije sa sjednica gradske uprave koja se odvijala svake godine o Blaževu u veljači. Zapisnik s gradskih sjednica sastojao se od tri dijela: 1. *Restauratio* (obnova gradske uprave), 2. *Contradictio/Protestatio* koji je značio protivljenje prijenosu nekretnina i 3. *Statuta* (odluke gradske uprave). Nakon pečaćenja i izdavanja privilegijalnih spisa došle su na red kontradikcije tijekom kojih je prvi ulagao prosvjed fiskus ako je nešto išlo na štetu gradu. Nakon njega svoj su prosvjed iznosili ostali građani.⁷¹ Ovaj rad primarno se temelji na kontradikcijama, ali je za poznavanje urbane elite bilo neosporno imati uvid u *Restauratio*.

U sljedećim poglavljima nastojat će se raščlaniti kontradikcije prema određenim kriterijima, utvrditi njihova frekvencija te dati odgovor na pitanja koja je razlika između protestiranja i kontradicanja, tko sve može sudjelovati u procesu kontradicanja i koji su mogući predmeti kontradicanja te jesu li predmeti (nekretnine) koncentrirani na području unutar zidina ili su kontradiktorima važni i posjedi koji se nalaze van granica Gradeca. U izvoru se nailazi na titule koje su davane pojedincima (*egregius, circumspectus, prudens, honesta*) pa nas zanima prema kojemu su kriteriju dodjeljivane. Na kraju, koju ulogu nose žene u kontradikcijama i jesu li na ikoji način diskriminirane ili su izjednačene s muškarcima u postupku.

4.3. *Forma kontradikcije*

Za upoznavanje s kontradikcijama/prosvjedima potrebno je predstaviti način na koji se formiraju i zapisuju. Dakle, kada bi osoba A bila nezadovoljna jer je osobi B, recimo, poklonjena ili prodana kuća, tada bi osoba A uložila kontradikciju ili prosvjed na sjednici gradske skupštine, očekivajući pozitivan rezultat (npr. vraćanje u posjed jer je osoba A smatrala da joj je ista kuća otuđena prema nekome pravu po kojemu je njoj ista trebala pripasti).

Treba spomenuti da su izvori gotovo u potpunosti pisani latinskim jezikom, a rijetko se može naići na hrvatski. Nastojalo se kroatizirati imena (umjesto Michael Jembricheuich zapisano je Mihael Jemričević). Prezimena koja sugeriraju da je osoba podrijetlom iz

⁷¹ MCZ, IX – XI.

njemačkog ili talijanskog govornog područja ostavljena su u izvornome obliku (npr. Leonardus Petrobello i Petrus Görke). Kada se govori o vlastitim imenima, od nemale je važnosti spomenuti problem koji se javlja u služenju ovim izvorom. Muškarci u 17. stoljeću većinom nose latinska imena Joannes, Jacobus, Stephanus, Nicolaus, Georgius, Michael, Martinus, a žene Barbara, Dorothea, Catharina, Margaretha, Ursulla, Helena i Susanna. Dakle, kada se ne poznaje prezime osobe, jedino iz sadržajnijeg konteksta može se shvatiti o kome je riječ, a ako kontekst izostaje onda se vrlo teško zaključuje o kome je riječ. Postoje primjeri gdje su navedena samo imena/nadimci osoba pa se iz njih teško rade daljnje analize koje bi otkrile tko je osoba koja kontradiciira i u kakvom je odnosu s osobom kojoj kontradiciira. Primjer je:

*Keglieuichka domui egregio Simoni Brattulich per eandem inpignoratae.*⁷²

Teško je odrediti o kome se radi jer je za ženu sačuvano samo prezime, a o odnosu nje i Bratulića nema informacija. Takvih šturih kontradikcija ima mnogo i nezahvalne su pri istraživanju privatnih i poslovnih odnosa.

S druge strane su toponimi koji su također kroatizirani (*Prekrisie* je današnje Prekrižje, *Tuskanecz* je Tuškanac, *Seztine* kao današnje Šestine i *Czmrek* kao Cmrok) ili ostavljeni u izvornom latinskom obliku. To je u slučaju ako nazive danas više ne koristimo (vinograd *Vertniak* i vinograd *Reganschiak*).

Analizom imena i titula kontradiktora i prosvjednika koji se spominju u izvoru u ovom razdoblju došlo se do zaključka kako prosvjede i kontradikcije najviše ulažu zagrebački građani i građanke. Najveći je postotak onih koji obavljaju važne gradske poslove (senatori, zastupnici općine, tridesetničari, tržni nadzornici i slično), neki su obrtnici (*politores*, *fabri*, *pelliones*, *horologiarii*), kontradikcije ulaže i župnik (*parochus civitatis*) ili značajne osobe iz političkog života Kraljevstva, poput Sebastijana Clauza⁷³ koji je bio kraljevski liječnik (*medicus regni*).

U naslovu rada istaknuto je da se radi o kontradikcijama građana i gradske uprave. Ipak, treba reći da se u radu naišlo na gotovo pa beznačajan broj kontradikcija koje su uložili kmetovi. Kao stanovnici, oni su imali pravo ulaganja kontradikcija. Oni nisu imali civitet i zato je važno napomenuti da je ovo iznimka u kontradikcijama. Dakle, nedovoljan je broj kontradikcija kmetova (do 4) da bismo ih uopće navodili u naslov rada.

⁷² *Keglevička kontradiciira zbog kuće koju je založila Šimunu Bratuliću. MCZ, 36.*

⁷³ Sebastijan Clauz bio je suprug Suzane Piloth, kćeri Helene Smolčić i Dominika Pilotha, a unuke Luke Smolčića.

4.4. *Kontradiktori/protestatori*

U ovom poglavlju daje se pregled kontradiktora, njihov socijalni status i podjela prema tome u čije ime nastupaju pred gradskom skupštinom. Prikazat će se neke interesantne kontradikcije i/ili prosvjedi u razdoblju između 1631. i 1673. te u kontekstu društvene, političke i sveopće situacije u gradu ponuditi odgovor na pitanje zašto su kontradikcije/protestacije brojnije u nekom razdoblju, a u drugom ih ima sasvim malo ili uopće nema (primjerice 1638.). Također će se pojasniti ima li među kontradikcijama i prosvjedima kakve razlike.

Primarno moramo podijeliti kontradiktore/prosvjednike u dvije skupine. Postoje privatne osobe koje kontradikiraju samostalno ili u svoje ime i u ime drugih osoba. Ova skupina je najbrojnija, a čine ju ponajviše muškarci dok su žene u manjem omjeru. Najveći je broj plemića kao kontradiktora, ostali su građani i četiri kolona. Drugu skupinu čine pravne osobe, a to su gradski fiskus (*fiscus*), protonotar (*prothonotarius*), edili (*aediles ecclesiae s. Marci et aediles s. Georgii capellae*), predstavnici gradske zajednice (*viginti quatuor viri / communitas*), cehovi (*cehae seu confraternitates*) ili nadstojnici cehova (*magister supremus cehae*), zajmodavci (*creditores*) i nadstojnici ubožnice (*curatores seu magistri xenodochii*).

Vremensko razdoblje koje je obuhvatio ovaj rad omeđeno je godinom 1631. jer se kontradikcije kao glavni izvor za promatranje imovinsko – pravnih, društvenih i političkih odnosa od te godine počinju revno zapisivati. Prije 1631. zapisivale su se s određenim prekidima. Moramo napomenuti da kontradikcije za 1638. nedostaju iz nepoznatog razloga. Zadnja spomenuta godina je 1673. jer je ona prethodila velikom požaru koji je izbio u kući gradskog suca Mihovila Pucaka kada je izgorio cijeli Gradec osim isusovačke gimnazije, kapucinskog samostana i još par kuća.

Iz izvora se može utvrditi i frekvencija kontradikcija. Izgleda da je 30 – ih godina uloženo 58 kontradikcija, 40 – ih možemo vidjeti da su kontradikcije u porastu (210 kontradikcija u zapisima), 50 – ih je krenuo lagani pad s brojkom od 140 kontradikcija, a 60 – ih postoji tek njih 73. Rad je obuhvatio period do 1673. U godinama 1670., 1671., 1672. i 1673. primjećuje se 30 uložениh kontradikcija.

Najveći je broj kontradikcija uložен 1646. (28), a najmanji 1631. (3), 1660. (3) i 1662. (3). Moguće je da se broj kontradikcija iz 1646. može dovesti u vezu s nedaćama koje su pratile Gradec. Recimo, 1645. požar je izbio u Gradecu pa se možda veća potreba za nekretninama

može povezati s prirodnom katastrofom u gradu godinu prije. Što se tiče 1631. najmanji broj kontradikcija se može povezati s još nerazvijenom praksom ulaganja kontradikcija. Za godine 1660. i 1662. nisu nam poznati faktori koji bi utjecali na stabilnost grada, a time i broj zapisa kontradikcija.

U radu se nisu brojale sve kontradikcije uložene od strane gradskog fiskusa jer su one takve forme da su često ponavljane iz godine u godinu. Ipak, kontradikcije fiskusa u kojima se vidi da se radi o novome predmetu su navedene. Također, važno je napomenuti da se pri brojanju kontradikcija ne treba voditi formulom jedan ulomak – jedna kontradikcija jer je to pogrešno. Naime, ponekad ista osoba kontradiciira zbog dvije različite stvari u istom ulomku. Često su kontradikcije koje ulaže ista osoba, a radi potpuno drugog predmeta, odvojene rječju *item* pa nam to može biti neki pokazatelj ulaganja nove kontradikcije.

4.4.1. Privatne osobe – muškarci

Među privatnim osobama, očekivano, prevladava broj kontradikcija koje ulažu muškarci. Oni s najvećim brojem uloženi kontradikcija su: Mihael Poderković (25 kontradikcija), Nikola Mikulić (23), Martin Kovačić (19) i Stjepan Magyarady (19). Ponekad se privatnim osobama uz ime u kontradikcijama ne navodi titula, ali je ipak velik broj upisa gdje nalazimo titule koje im se daju zbog njihove pripadnosti nekom društvenom sloju. Ne navodi se svaki puta u kontradikciji da se kontradiciira pa se u hrvatskom prijevodu nadodao glagol.

Najveći je broj kontradikcija za razdoblje od 1631. do 1673. uložio Mihael Poderković (25) čije se kontradikcije tiču ponajprije Katarine Mikulić⁷⁴ i Martina Kovačića. Kontradikcija iz 1643. kazuje sljedeće:

*Michael Poderkouich contradicit Helenae consortis et Barbarae filiae suarum nomine fassioni per reuerendum fratrem ordinis divi s. Francisci Chaterinae Istokouiczae factae.*⁷⁵

⁷⁴ U izvoru je nalazimo pod raznim imenima: *Catharina Mikulich, Catharina Domianich, Istokouicza i domina Istokouicza.*

⁷⁵ MCZ, 84.

Iz paragrafa saznajemo informacije o osobnom životu Mihaela Poderkovića (imao je suprugu Helenu i kćer Barbaru), o tome s kime se pravno spori (Katarina Mikulić) i razlog pravnog spora (isprava koju je dao sastaviti franjevac) bez poznatog predmeta spora. Iz ovakve kontradikcije ne saznajemo mnogo podataka o predmetu zbog kojeg je nastala isprava, ali zato kombinirajući sitne podatke poput toga tko mu je kći, a tko supruga, možda kasnije možemo sastaviti obiteljsko stablo s nekoliko generacija obitelji. Prema tim podacima kasnije se zaključuje o ugledu, moći i vezama obitelji te njihovom utjecaju na društvenu zajednicu. Podaci koji se kombiniraju s kasnijim informacijama iz kontradikcija pružaju nam uvid u osobni život kontradiktora, njegove imovinsko – pravne zavrzlake i poslovne probleme poput neispoštovanih poslovnih dogovora ili prava na prvokup.

Sljedeća je kontradikcija iz 1644.:

*Eodem, prudens Michael Poderkouich nomine et in persona Nicolai et Martini similiter Poderkouich, necnon Helenae Bledouich, consortis, ac Catharinae filiae suae legationi, donationi, uenditioni certorum quorundam bonorum per Michaelem Vidmich honestae dominae Catharinae Domjanich aliter Istokouiczae (!) concessorum.*⁷⁶

Kontradikcija iz 1645. ponavlja sadržaj prošle kontradikcije:

*Michael Poderkouich in persona consortis suae Helenae Bledouich contradicit fassioni Michaelis Vedmich super certis bonis in territorio huius civitatis habitis et Catharinae Mikulich, materterae suae donatis, factae.*⁷⁷

Ipak, ovdje saznajemo da je Mihael Vedmić u obiteljskoj vezi s Katarinom Mikulić i da joj je poklonio određena dobra na teritoriju grada. Katarina je njegova teta po majci (*matertera*), a iz kontradikcije iz 1646. saznajemo zašto svoja dobra poklanja upravo njoj:

*Idem similiter contradixit fassioni et legationi religiosi fratris Michaelis Vedmich in persona sua et uxoris suae omnium bonorum in possessione Domjanich et ubiuis habitorum et nobili Catharinae Mikulich Istokouicza dictae, assignatorum.*⁷⁸

⁷⁶ Jednako, uvaženi Mihael Poderković kontradikcira u ime Nikole i Martina Poderkovića, kao i supruge Helene Bledović i svoje kćeri Katarine protiv isprave koja se odnosi na legat, poklanjanje i prodaju određenih dobara koje je Mihael Vidmić prepustio časnoj gospođi Katarini Domjanić iliti Istokovici. MCZ, 97.

⁷⁷ MCZ, 99.

⁷⁸ MCZ, 104.

Mihael Vedmić pripadao je redu sv. Franje i budući da nije imao nasljednika, ostavio je dobra u legat Katarini Mikulić Istokovici. Prema gradečkome privilegiju, osoba koja je bila bez nasljednika, mogla je ostaviti pokretnine kome god je namjeravala, ali u slučaju nekretnine, bila je ograničena na svoju obitelj i rođake. Mi iz ovih kontradikcija ne saznajemo o kakvim se dobrima (*certa bona, omnia bona*) radi pa ne možemo ni zaključiti prema kojem pravu je franjevac Mihael Vedmić darovao Katarinu Mikulić Istokovicu. Ipak, poznato je iz kontradikcije da su ta dobra bila smještena na posjed Domjanić.

Kontradikcija iz 1645. donosi sljedeće:

*Michael Poderkouich contradicit dominio et usurpationi cuiusdam sui horti in suburbio huius civitatis existentis, per Martinum Kouachich possessi.*⁷⁹

Kontradikcije Martina Kovačića redom su se odnosile na kuću u Ilici, šumu, alodij, vinograd *Vertniak*, kuću izvjesnog Pernara, neka dobra, a ponekad se bilježe kontradikcije kao reakcije na nečije prethodne kontradikcije. Evo dvije kontradikcije koje se odnose na kuću, alodij, šumu i vinograd na području Ilice.

Kontradikcija iz 1645.:

*Egregius Martinus Kouachich contradicit dominio et possessioni certae domus siue allodii in Jlicza per Sigefridum Schuampek Stephano Meszarich cum certa sylva et uinea in praeiudicium iuris sui uenditis.*⁸⁰

Kontradikcija iz 1646.:

*Egregius Martinus Kouachich nomine suo et fratris sui Blasii uti antea singulis annis, sic ad praesens quoque contradicit possessioni cuiusdam domus alodialis in Jlicza, pariter et vineae et silvae ad eandem pertinentis.*⁸¹

U prvoj se ne slaže s prodajom Siegfriedove kuće sa šumom, vinogradom i zemljom nekom Stjepanu Mesariću, a naglašava i da je ovaj slučaj na štetu njegovoga prava (*in praeiudicium iuris sui*). U drugoj kontradikciji primjećuje se ponavljana radnja kontradikiranja, odnosno on

⁷⁹ Mihael Poderković kontradiciira protiv isprave koja se odnosi na posjedovanje i uzurpaciju njegovoga vrta u podgrađu ovoga grada od strane Martina Kovačića. MCZ, 98.

⁸⁰ MCZ, 98.

⁸¹ MCZ, 104.

kontradiciira kao u prošlim godinama (*uti antea singulis annis*). U *Povijesnim spomenicima* ne saznajemo podatke o izvjesnomu Siegfriedu, a nema ništa ni o Stjepanu.

Jedan od kontradiktora je Nikola Mikulić koji je uložio 23 prigovora na imovinsko – pravne poslove u gradu. Prvo se žalio zbog kupnje i prodaje određenog posjeda gdje je bio mlin, a koji je *egregius* Kristofor Mikulić, njegov otac, prodao Blažu Kovačiću.

Kontradikcija iz 1657. donosi sljedeće:

*Nicolaus Mikulich et haeredes Dorotheae Malenich uti antea semper contradicunt universis bonis per nobilem Catharinam Mikulich, terris arabilibus, foenilibus, locis molendinorum, vineis, generaliter omnibus per eandem abalienatis contradicit.*⁸²

Očito su Dorotea Malenić⁸³ i Nikola Mikulić rodbinski povezani polagali nasljedna prava na imovinu koju im je uzela Katarina Mikulić, Nikolina sestra.

Ranija kontradikcija (iz 1642.) pobliže objašnjava Nikolin i Katarinin odnos. Ovaj je pasus iz poglavlja Statuta koji se odnosio na odluke gradskog magistrata, a ipak u njemu nalazimo i kontradikciju:

*1642. die prima octobris. Nicolaus Mikulich suo et Catharinae sororis suae nomine et in persona contradicit in eo, ne liceat Christophoro Mikulych bona sua avitica ubiuis constituta, in hoc regno per venditionem, oppignorationem, aut quouis alio modo, ab eo et sorore sua, tanquam legitimis post decessum eius haeredibus et successoribus abalienare.*⁸⁴

Kontradikcija naglašava Nikolu i Katarinu kao Kristoforove legitimne nasljednike nakon smrti. U ovom slučaju, oni su nužni *haeredes* dobara svoga oca koji je umro. Iako je žena, Katarina prema običajnom pravu Gradeca polaže pravo na jednak dio nasljedstva kao i njezin brat.

⁸² Nikola Mikulić i nasljednici Doroteje Malenić kao i prije kontradiciiraju protiv isprave koja se odnosi na sva dobra, obradive zemlje, sjenokoše, mlinska mjesta i vinograde koja je Katarina Mikulić otuđila. MCZ, 142.

⁸³ Obitelj Malenić turopoljska je plemićka obitelj koja je djelovala od 15. do 18. st. Isprva su prema djedovini u Kravarskom nosili pridjev od *Kravarskoga*, a početkom 17. st. zapisuju se kao *Kurilovečki* prema glavnom posjedu u Kurilovcu. Vidi: Mladen Klemenčić i Katja Matković Mikulčić, ur., *Turopoljski leksikon* (Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021), 366 – 367.

⁸⁴ Nikola u svoje ime i u ime svoje sestre Katarine osobno kontradiciira, neka se kristoforomikulčićijanska djedovska dobra bilo gdje da se nalaze u ovom kraljevstvu ne dopusti otuđiti prodajom, zalaganjem ili na bilo koji drugi način, od njege i njegove sestre kao zakonitih njegovih nasljednika i sljednika poslije smrti. MCZ, 79.

Prema tome, i iz ovog primjera je moguće zaključiti kako nije dopuštena diskriminacija žena u području intestatnog nasljeđivanja.

Zanimljivo je da postoje i skupne kontradikcije. Takav je slučaj iz 1651.:

*Egregius Stephanus Magyarady, Nicolaus Mikulich et Georgius Szlobochinus omnium suorum haeredum et successorum solenniter contradicunt emptioni et uenditioni bonorum omnium per nobilem Catharinam Mikulich, Georgii Sibenichky consortem, per dominam Catharinam Bukouachky Jancicianam uiduam possessorum.*⁸⁵

Interesantno je da je Katarina Mikulić česti subjekt u kontradikcijama. Očito se radilo o zlorabi raznih prava. To je razlog što Nikola Mikulić protiv sestre ponovo ulaže kontradikciju 1654.:

*Egregius Nicolaus Mikulych, tam suo quam omnium haeredum familiae Mikulichianae, contradicit universis bonis per nobilem Catharinam Mikulych a legitima familia abalienatis, et inscia eadem familia alienis vendidit.*⁸⁶

Puno više sadržaja od prethodnih kontradikcija nalazimo u kontradikcijama Stjepana Magyaradyja. On je u razdoblju koje promatramo nekoliko puta izabran za senatora, a obnašao je i razne druge funkcije poput tržnog nadzornika ili čuvara na Mesničkim vratima. Godine 1640. nalazimo i njega u kontradikcijama:

*Egregius dominus Stephanus Magiaradi, senator huius civitatis nomine vxoris suae Dorotheae Malenich, ex quondam domina Barbara Blasekouich progenitae, contradixit omnibus et singulis quicunque ex bonis suis quocunque nominis uocabulo uocitatis possiderent, et imprimis terrae extra nouam portam per Joannem Petrachich possessae. Item viae, quam Georgius N., politor, in vinea eius Vertniak sub muro faceret. Item omnibus quaecunque egregius Christophorus Mikulich possideret.*⁸⁷

⁸⁵ Izvršni Stjepan Magyarady, Nikola Mikulić i Juraj Szlobochinus svečano kontradikiraju u ime svojih nasljednika zbog kupnje i prodaje svih dobara Katarine Mikulić, žene Jurja Šibeničkog i zbog posjedovanja (dobara) Katarine Bukovački, udovice Jancicane. MCZ, 122.; Katarina Bukovački ili vidua Janciciana zapravo je udovica Mihaela Jančeca. Taj je podatak sadržan u kontradikcijama iz 1650.

⁸⁶ Izvršni Nikola Mikulić u svoje i u ime svih nasljednika obitelji Mikulić kontradiciira svim dobrima koje je Katarina Mikulić otuđila od zakonite obitelji i bez znanja te obitelji prodala stranim ljudima. MCZ, 131.

⁸⁷ Izvršni gospodin Stjepan Magyarady, senator ovoga grada u ime svoje supruge Doroteje Malenić, od pokojne gospođe Barbare Blažeković kćeri, kontradiciira svima i svakome zasebno tko god je posjedovao njegova dobra

Tako zaključujemo da je supruga Stjepana Magyaradyja izvjesna Dorotea Malenić koju ćemo imati prilike susretati kao kontradiktora u nastavku poglavlja. Dorotejina je majka Barbara Blažeković i njihovo nam je obiteljsko stablo donekle poznato. Valja nadodati da se polako upoznajemo s toponimima koji se mogu naći na mnogo mjesta u ovom tipu izvora pa tako saznajemo da je vinograd *Vertniak* koji nam je otprije poznat i često je spomenut u kontradikcijama, trenutno u vlasništvu Stjepana Magyaradyja, a smješten je na atraktivnoj lokaciji. Dakle, točno ispod zidina (*sub muro*).

Prosvjedi u ovom vremenskom okviru obiluju predmetima dugovanja. Nikola Guseto je 1642. dugovao nekolicini građana novce. Prvo je svoj prosvjed uputio Pavao Casagranda:

*Paulus Casagranda protestatus est super eo, quod Nicolaus Guseto aliter Cheh, quondam ciuis noster, debito certo 67 videlicet renensibus Georgio Mon... Styro, fuerat obstrictus.*⁸⁸

On je prosvjedovao radi duga pokojnog građanina Nikole Gusete Cheha Jurju Monu Štajercu koji je iznosio 67 rajnskih forinti. Stjepan Gugor kontradikirao je zbog Gusetovog duga od 33 forinte i 60 denara: *...quod eidem nominatus Nicolaus Guseto eidem debito renensium 33 denarior. 60 obligatus fuerit...*⁸⁹ Ispod se nadovezao i Juraj Piskon: *...contradicit et protestatur super debito suprafati Guseto, renensibus 10.*⁹⁰ Vidimo ovdje da je forma prosvjeda identična formi kontradikcije, saznajemo informacije o Nikolinoj financijskoj situaciji i nalazimo građane koji su Nikoli posudili novac koji ovaj za života nije vratio. Nikola Guseto je bio građanin Gradeca, a očito se kretao u krugu uglednika. Naime, Juraj Piskon 1645. obnaša funkciju senatora, a Pavao Casagranda izabran je za senatora 1652.

Što se tiče prava na prvokup, u kontradikciji iz 1647. vjerojatno se radi o rođaćkom:

*Egregius Joannes Jelkoczy, senator, contradicit certae vineae possessioni extra portam civitatis novam existentis, de praesenti per Bernardum Monte, affinem suum possessae.*⁹¹

pod kojim god imenom, a pogotovo zemlju koju Ivan Petračić posjeduje izvan Novih vrata. Također kontradikirao zbog puta koji je Juraj N., soboslikar, napravio u njegovom vinogradu Vertniak pod zidom. Jednako tako kontradikirao i zbog svih dobara koje izvrsni Kristofor Mikulić posjeduje. MCZ, 56 – 57.

⁸⁸ MCZ, 75.

⁸⁹ MCZ, 75.

⁹⁰ MCZ, 75.

⁹¹ *Izvrsni Ivan Jelkoci, senator, kontradikirao protiv Bernarda Monte, rođaka, koji posjeduje vinograd izvan Novih vrata. MCZ, 109.*

Primjer prava na prvokup je i kontradikcija Stjepana Magyaradyja iz 1657.:

*Stephanus Magyarady nomine et in persona nobilis dominae Dorotheae Malenich et prolium suarum generaliter contradicit (...) prout quoque in Szrednjak per Martinum Kouachich cum Nicolao Mikulich absque admonitione consanguineorum et affinium aut commetaneorum quoquo modo super eadem transactione facta.*⁹²

Možemo vidjeti i da rođaci po tazbini također mogu ulagati kontradikcije kao što je slučaj 1632. kada Ivan Jelkoci kontradiciira zbog raspolaganja dobrima svog punca Matije Jurja Cinoberskog i punice Uršule Smolčak:

*Egregius Joannes Jelkoczi contradixit venditioni, oppignorationi et abalienationi bonorum per Matthiam Jurai Czinoberzki, socerum suum et Ursulam Zmolschak, socram, ac etiam debitum apud civitatem hanc habitum, inhibuit contradicendo...*⁹³

4.4.2. Privatne osobe – žene

Žene su manje zastupljene u kontradikcijama, ali ih imamo u ulozi kontradiktora te ponekad u njihovo ime kontradiciiraju muškarci, često kao njihovi očevi, braća ili supružnici. Najveći broj kontradikcija uložila je Dorotea Malenić (8), zatim Suzana Šoštarić (5), Dorotea Jagatić (5) i Helena Šoštarić (4). Kontradikcije su ulagale samostalno ili skupno protiv neke isprave. Negdje žene kontradiciiraju bez poznatog imena. Identificiraju se u odnosu na supruga (npr. *Katarina, žena Ivanova*) ili nose nadimak prema prezimenu (*Keglevička*), ali je jako bitno naglasiti da žene u ovome razdoblju uglavnom ostavljaju očevo prezime. Možda bi se ostavljanje očevog prezimena moglo dovesti u vezu s pluralitetom imovinskih masa u obitelji i njezinom financijskom samostalnosti.

Iz sljedeće tablice može se vidjeti ukupan broj uložениh kontradikcija i primijetiti razlika u društvenom položaju žena koje kontradiciiraju. Žene koje nose naslov *nobilis* mogle bi se

⁹² *Stjepan Magyarady osobno i u ime plemenite gospođe Doroteje Malenić i svoje djece u svemu kontradiciira (...) također livadi u Srednjaku za koju je Martin Kovačić s Nikolom Mikulićem napravio transakciju bez upozorenja srodnicima, rodbini i susjedima. MCZ, 141 – 142.*

⁹³ *MCZ, 25 – 26.*

istaknuti kao najviši sloj u Gradecu, one pripadaju plemićkom staležu. Naslov *honesti* kao i neposjedovanje titule mogli bi značiti obične građanke.

Tablica 1. Popis žena-kontradiktora

TITULA	IME I PREZIME	BROJ KONTRADIKCIJA (1631. – 1673.)
nobilis	Dorotea Malenić	8
-	Suzana Šoštarić	5
-	Katarina Mikulić	3
-	Helena Bledović	3
-	Helena Šoštarić	4
honesti	Barbara Mihlović	3
-	Katarina Pastor/Giuan	1
-	Dorotea Ilinić	1
honesti i nobilis	Dorotea Jagatić	5
-	Keglevička	1
honesti	Helena Šibenički	1
-	Suzana (Filipčić), ud. Jurja Mehavića	2
-	Katarina Šoštarić	1
-	Margareta Plinczek	1
honesti	Helena Santanić	1
honesti	ud. Andreja Blaškovića	1
honesti	Katarina Spichek	1
-	Katarina Levačić	1
nobilis	Barbara Nestić	1
honesti	Barbara Pongračić	1
-	Cecilia Perko	1
-	Helena Salatnaković	2
-	Barbara, žena Jurja Jakulića	1
-	Uršula Jesicza	2
-	Suzana Pongračić	2
-	Margareta Dombrinus	1
-	Barbara Poderković	1
-	Helena Smolčić	2
-	Helena Štefinčeva	1
nobilis	Elizabeta Vernić	3

-	Uršula, unuka (nije poznato čija)	1
-	Katarina Jelkoci	1
-	Katarina, žena Ivana Rengusza	1
-	Suzana Terkač	2
-	Barbara, ud. Jurja Ilijašića	1
-	Mara, ud. Ivana Starca	1
honesti	Cecilia Dombrinus	2
-	Uršula Novosel	2

Prvo ćemo prikazati primjer skupne kontradikcije u kojoj kontradicira muškarac zajedno sa ženama 1642.:

Georgius Sostarich, Helena et Catharina Sostarich, necnon Margaretha Plinczek, filia eiusdem Helenae, protestatur sollemnissime ut alias semper in anno 1640. et anno 1641., ita et nunc, super omnibus uiolentiis, damnis, damnorumque illationibus aliisque actibus potentiariis separatim sumptis, et super non expectante lite in processu existente, syluam auitico materno, quae hactenus in fiscum huius liberae regiae ciuitatis Montisgraeciae transacta fuisset, et tamen patres Societatis loci eiusdem, contra omnes nostras protestationes et contradictiones fecerint, quas tamen tam uirtute et potentia toties quoties anno ut supra augustissimi serenissimique domini domini imperatoris nostri foelicissimi Ferdinandi tertii, ac illustrissimi comitis Christophori Bannffy, tauernici nostri contradiximus, cui contradictioni patres ut supra Societatis locum minime dederint, sed potentia, ut supra, mediante toties quoties in syluam litigiosam intrauerint et damnum manifestum nobis, pupillis et uiduae, ut supra Helenae, sub litis motione palorum et aliorum lignorum currus circiter 40 potentia, ut supra mediante, exportauerint. Ideo, ut supra, protestantur.⁹⁴

Iz izvora saznajemo da su Juraj Šoštarić, Helena i Katarina Šoštarić te Helenina kći Margareta Plinczek uložili prosvjede još 1640. i 1641. zbog nasilja i gubitaka poduzetih tijekom parnice oko majčine ostavštine, šume, koja je dosad bila u posjedu gradskog fiskusa. Oci Družbe Isusove radili su protiv njihovih kontradikcija i prosvjeda pa su se ovi obratili kralju Ferdinandu i grofu Kristoforu Baniću (taverniku) radi rješenja spora. Poznato je i da su isusovci,

⁹⁴ MCZ, 74 – 75 .

zanemarivši kontradikcije, otišli u šumu, načinili im štetu i odnijeli iz šume 40 kola kolaca. Pritom su naglasili u kontradikciji da su isusovci štetu načinili udovicama (*viduae*) i siročadi (*pupillis*).

Doroteju Malenić nalazimo u kontradikciji iz 1650. godine koja donosi neke biografske podatke o njoj. Naime, Dorotea je bila kći Matije Malenića i Barbare Blažeković, a unuka Benedikta Blažekovića i Doroteje Mikulić. U kasnijim kontradikcijama saznajemo da se udala za Ivana Škrleca, a kada je on umro, preudala se za Stjepana Magyaradyja. Iz izvora nalazimo i nezgodne činjenice o Katarini Mikulić koja je već prije optuživana za kojekakva otuđenja imovine i s kojom se vode česti sporovi. Ovako je zapisano:

Nobilis Dorothea Malenych, filia nobilis quondam Barbarae Blasekouich filiae generosi quondam Benedicti Blasekouich, ex nobili domina olim Dorotheae Mikulich susceptae, nomine quoque omnium legitimorum haeredum et successorum Mikulicianorum contradicit emptioni et uenditioni bonorum omnium a nobili domina Catharina Mikulich, domini Georgii Sibenichky Stiriaci consorte, dominae Catharinae Bukouachkj domini quondam Michaelis Janchez relictae viduae venditarum; inhibent quoque literarum super ea scriptarum obsignatione et extradatione, eo quod clancularie absque praemonitione legitimorum haeredum sint uendita, nec legitime fassa, hoc est cum praescitu familiae et caetera. Item, quod in Styriam eiusdem contradicentis literalia instrumenta, testamenta, res aureas et argenteas reliquasque res suas abstulisset, apud patrem suum nobilem Christophorum Mikulich, tanquam tutorem repositas et habitas, quas per literas incltyi magistratus et repeteret amicabiliter et ex charitate sanguinis sibi vendi peterat.⁹⁵

Tj., Plemenita Dorotea Malenić kći je plemenite pokojne Barbare Blažeković, a unuka plemenitoga Benedikta Blažekovića i Doroteje Mikulić. Ulaže kontradikciju u ime svih legitimnih nasljednika obitelji Mikulić radi isprave koja se odnosi na kupnju i prodaju svih dobara gospođe Katarine Mikulić gospođi Katarini Bukovački. Katarina Mikulić je *de facto* raspolagala imovinom bez znanja legitimnih nasljednika o tome, a sa sobom je u Štajersku⁹⁶ kod oca Kristofora Mikulića odnijela pisane dokumente, oporuke, zlatninu i srebrninu te preostale stvari, za koje je Dorotea Malenić tražila povrat, računajući na obiteljske veze kojima su bile vezane. Mi nismo sigurni o kakvim se rodbinskim odnosima između njih dvije radilo,

⁹⁵ MCZ, 119 – 120.

⁹⁶ Znamo da je Katarina Mikulić bila udana za Jurja Šibeničkog Štajerskog. Očito je bila vezana za Štajersku i ženidbenim vezama.

ali iz kontradikcije (1651.) koju Dorotea kasnije ulaže zajedno s Nikolom Mikulićem, saznajemo da su i jedno i drugo nasljednici Dorotejinoga djeda Benedikta Blažekovića:

*Egregii Georgius Zlobochinus et Nicolaus Mikulich haeredes quoque egregii quondam Benedicti Blasekouich, signanter Dorothea Malenych (...) contradicunt (...)*⁹⁷

Pritužbe na Katarinino raspolaganje imovinom ponavljale su se, kao npr. 1657.:

*Nicolaus Mikulich et haeredes Dorotheae Malenich uti antea semper contradicunt uniuersis bonis per nobilem Catharinam Mikulich, terris arabilibus, foenilibus, locis molendinorum, uineis, generaliter omnibus per eandem abalienatis contradicit.*⁹⁸

U ovom slučaju nasljednici Doroteje Malenić kontradikiraju zajedno s Nikolom Mikulićem zbog stvari koje je otuđila, a ovdje se mogu naći obradive zemlje, sjenokoše, mjesta gdje su smješteni mlinovi te vinogradi. Iz kontradikcije uložene 1662. godine saznajemo o još nekim dobrima koja su zaposjednuta, a koja su Dorotejina djedovina (*hortus aviticus*):

*Dorothea Malenich contradicit suo, ac prolium suarum nominibus in personis omnibus contradicit ut semper antea annis, signanter in eo, ubi moniales certum hortum suum per dominam Jacheczianam aviticum possiderent, et omnibus bonis per dominam quondam Catharinam Mikulich venditis.*⁹⁹

Godine 1673. Dorotea Jagatić koja je uložila više kontradikcija u promatranom razdoblju, obraća se gradu sa sljedećom:

*Nobilis Dorothea Jagatich omnibus bonis ipsam concernentibus per nobilem Michaellem Vernich utcunque possessis, ne eadem ab ipsa quoui (!) sub praetextu abalienet, et signanter, sylvae in Jelenoucz sitae, in praeiudicium eiusdem inscia eadem patribus Jesuitis in et pro renensibus 100 oppignoratis, solenniter contradicit.*¹⁰⁰

⁹⁷ MCZ, 124.

⁹⁸ MCZ, 142.

⁹⁹ Dorotea Malenić kontradikcira u svoje ime i u ime svojih potomaka svima kao i uvijek prošlih godina, pogotovo zbog toga što su redovnice kroz gospođu Jacheczianu zaposjele njezin vrt koji je ujedno njezina djedovina. Kontradikcira i protiv isprava koje se tiču svih dobara koja je pokojna gospođa Katarina Mikulić prodala. MCZ, 159.

¹⁰⁰ Plemenita Dorotea Jagatić svečano kontradikcira protiv isprave koja se tiče svih dobara koja njoj pripadaju, a koja posjeduje plemeniti Mihael Vernić, također protiv toga da se ista dobra otuđe od nje i daju komu god pod

Dakle, Dorotea i prije te godine prosvjeduje protiv isprava koje se odnose na Vernića, očito polažući pravo na neka dobra koja si je on prisvojio. Šuma na Jelenovcu za koju ona tvrdi da je njena, dana je u zalog Isusovcima. Ovo nije jedini primjer njezinog kontradikiranja. Zanimljiva je kontradikcija iz 1666.:

*Dorothea Jagatich contradicit ratione filiorum Saitt testamentariae dispositioni Gregorii quondam Illiasich.*¹⁰¹

Na nju se nadovezuje sljedeća iz 1667.:

*Dorothea Jagatich contradicit more solito uti et praecedenti anno, nomine etiam sorriorum suorum Joannis et Georgii Saitt.*¹⁰²

Dakle, iz prve znamo da Dorotea Jagatić kontradiciira u ime sinova (*filiorum*) Saitt zbog testamentarnog raspolaganja Grgura pokojnog Ilijašića. Ipak, u drugoj kontradikciji nam je jasnije da se radi o njezinim nećacima odnosno sestrinim sinovima (*sorriorum*) Ivanu i Jurju Saittu.

Još jedna kontradikcija koju valja spomenuti je ona iz 1662. godine. Pismeno je predana kontradikcija pisana hrvatskim, a njezin je sadržaj prenio zapisničar. U ulozi kontradiktora pojavljuje se Mara, udovica Ivana Starca iz Šestina. Mara kontradiciira osobno i u ime svoje djece jer je Martinu Kamenaru njen muž Ivan Starac dao više, a sudac Stjepan Gugor manje, pa joj mora doplatiti. Predmet kontradikcije je štala sagrađena na nekom posjedu unutar grada.

*Ia Mara udoua pokoinoga Iuana Sztarcza izpod Sesztin contradicuiem gospodinu szudczu Stepanu Gugoru, i zmoium deczum, onomu fundusu u varasu, da szu stalle nachinili, kteroga szu uzeli od Martina Kamenara, koga mi ne izda doplatil, za koga ne dal neg pol peti raninski, a moi pokoyni mus dal je duadeszeti rainski.*¹⁰³

Malen je udio kmetova koji kontradiciiraju. Tako vidimo da je župni kolon Toma Grgurković kontradiciirao zbog dijela vinograda 1641.:

izlikom, a posebno šume u Jelenovcu koja je dana u zalog ocima Isusovcima za 100 rajnskih forinti bez njenoga znanja. MCZ, 212 – 213.

¹⁰¹ MCZ, 179.

¹⁰² MCZ, 183.

¹⁰³ MCZ, 159.

*Agilis Thomas Grgurkouich, colonus parochialis, contradicit literae Georgii Razpouich aliter
Wlah dicti, super certa quadam particula vineae eidem forte data.*¹⁰⁴

Kontradikcija iz 1646. spominje dva kmeta:

*Providi Georgius et Petrus Chiukouich contradicunt possessioni vineae cuiusdam colonialis
in Chiukouech sitae, per providum Franciscum Verbanovich ad praesens possessae.*¹⁰⁵

Iz toga slijedi kako je ustanova kontradikcije osiguravala i običnim stanovnicima gradske općine ispunjenje prava na žalbu kod pravno – imovinskih sporova. Razlog je vjerojatno taj što su u pravnom smislu *inhabitatores* vlasnici ili dugoročni zakupnici nekretnine. Dakle, imaju pravo na posjed i stoga imaju pravo na ulaganje kontradikcija. Inkvilini nisu prisutni u kontradikcijama baš zato što su ne posjeduju zemlju.¹⁰⁶

U kontradikcijama se različito oslovljava kontradiktore i osobe kojima se zbog isprave kontradicira. Muškarac može biti *egregius, excellentissimus, nobilis, prudens, circumspectus, providus* ili *agilis, venerabilis, reverendus*, a žena *nobilis domina* i *honestas*. Tituliranje smješta osobe u kategorije na temelju njihovog položaja u društvu. Ove prve titule koriste se za više plemstvo (*egregius, excellentissimus*), obično plemstvo (*nobilis*) i građane (*circumspectus*) te kmetove (*providus* i *agilis*). Građani se nerijetko navode i bez ikakve titule. Budući da inkvilini nemaju pravo na vlasništvo nad zemljom, njih ovdje ne nalazimo. Posljednje se titule koriste za označavanje svećeničkoga staleža – *venerabilis* za niže svećenstvo dok *reverendus* za poštovane članove Isusovačkog kolegija, primjerice samoga rektora. Žene se isto nalaze u ulozi kontradiktora i one mogu biti plemkinje (*nobilis domina*) ili građanke (*honestas domina*).

4.4.3. Pravne osobe

Među pravne osobe ubrajamo gradski fisk, bilježnika, edile, zajednicu građana, cehove, najmodavce i nadstojnike ubožnice. Najveći broj kontradikcija uložio je gradski fiskus, a

¹⁰⁴ MCZ, 67.

¹⁰⁵ Kmetovi Juraj i Petar Čuković kontradikiraju protiv isprave koja se odnosi na korištenje određenog kmetovskog vinograda u Čukovićima koji je dosad koristio Franjo Vrbanović. MCZ, 105.

¹⁰⁶ Apostolova Maršavelski, *Iz pravne prošlosti*, 168.

pritom treba reći da on generalno prvi ulaže kontradikcije tijekom godišnje gradske sjednice, poput ove iz 1653.:

*Fiscus ciuitatis contradicit generaliter nomine totius communitatis omnibus praetensionibus quorumcunque, quae in praeiudicium civitatis uergerent.*¹⁰⁷

Ukratko, fiskus kontradiciira u ime cijele zajednice zbog bilo kakvih izjava koje bi mogle ići na štetu gradu. Ipak su nam zanimljivije kontradikcije koje se tiču Gašpara Konjskog i Vuka Mrnjavčića jer nam otkrivaju neke neobične situacije iz života Gradeca.

Kontradikcija iz 1647. koja se odnosi na Gašpara Konjskog:

*Fiscus contradicit possessioni turris in muro ciuitatis ad portam lapideam per dominum Konzskj possessae, item generaliter contradicit emptioni, uenditioni, impignorationi et quouis modo abalienationi quorumlibet bonorum ciuiliu in territorio ciuitatis existentium, si quae forte colonis uel extraneis iure perpetuo sine praeuia admonitione ciuium, et si praeuia etiam admonitione semper liceat ea ciuibus redimere.*¹⁰⁸

Godine 1641. prvi je put uložena pritužba na Gašpara Konjskog koji si je prisvojio kulu prema nepoznatom pravu i oglušio se na nezadovoljne primjedbe građana i grada. Često je bio dužnikom kao i većina građana Gradeca pa je primjerice 1638. na hrvatskom zamolio grad za oproštenje duga:

*Zatho zada od vase milozti prozim, ako moyu zlusbu y priazan plemenithomu varasu y uu napredek prestima, da more na hazan bithi, uita durante, taxu remittuuali.*¹⁰⁹

Grad je na to prepisao tekst ugovora s Konjskim, a prema kojemu će on gradu zauzvrat prepustiti svoj vrt kod Kamenitih vrata za izgradnju ksenodohija (*pro erigendo et extruendo xenodocio in perpetuum dedi et contuli*¹¹⁰). Prema kontradikciji iz 1652. izgleda da je i dalje dužan gradu (*non persolveret*):

¹⁰⁷ MCZ, 129.

¹⁰⁸ Gradski fiskus kontradiciira zbog kule kod Kamenitih vrata koju drži Gašpar Konjski. Fiskus kontradiciira zbog kupnje, prodaje i založavanja te bilo kakvog oblika otuđenja kakvih god gradskih dobara na području grada, ako su možda dobra predana kmetu ili strancu bez prethodnog obavještenja građana, a također i u slučaju prethodnog obavještenja uvijek je dopušteno građanima da svoja dobra povrate. MCZ, 108.

¹⁰⁹ MCZ, 49.

¹¹⁰ MCZ, 50.

*Fiscus ciuitatis nomine totius communitatis ciuium in primis contradicit et protestatur in eo, quod iuxta contractum quondam spectabilis ac magnifici Gasparis Konzsky, census a domo sua murata ciuili, penes portam lapideam existenti, taxam seu censum singulis aliquot annis ab eadem prouenire debentem, non persolueret, ideo uenditioni usque ad persolutionem ciuitatis exinde debiti persoluendi, solenniter protestando; item uenditioni pro libitu, uti eiusdem domus muratae ciuilis, pariformiter et foenilis et terrarum arabilium certorum ab eodem domino possessorum.*¹¹¹

Gradski fiskus kontradicirao je i prosvjedovao zbog njegove zidane kuće kod Kamenitih vrata za koju pokojni Gašpar Konjski nije plaćao porez nekoliko godina i iz tog razloga fiskus prosvjeduje protiv prodaje kuće kao i sjenokoše te posjedovanja određenih obradivih površina.

Još jedna interesantna osoba iz društvenog života Gradeca u 17. stoljeću je Vuk Mrnjavčić. Vuk je bio sin podbana i župana Zagrebačke i Križevačke županije Kristofora Mrnjavčića, a praunuk Nikole koji je ženidbenim vezama došao do posjeda Brezovice. Brezovica je bila u posjedu Mrnjavčića sve do Vukove smrti kada je prešla u posjed Draškovića.¹¹²

Gradski fiskus prosvjeduje protiv Vuka od 1641. Zanimljiv je razlog prosvjeda fiskusa objavljen pod naslovom *Na uspomenu potomstvu (Pro memoria posterorum)* iz 1641. :

*Generosus dominus Wolphgangus Mernyauchych sine praescitu et permissione ciuitatis erexit conseruatorium unum glaciei penes murum claustrum religiosorum patrum Capucinatorum...*¹¹³

Godine 1654. gradski fiskus prvi kontradicira:

*Fiscus contradicit conseruatorio glaciei iuxta murum patrum Capucinatorum intra moenia huius ciuitatis, absque consensu magistratus per dominum Mernyauchych aedificato.*¹¹⁴

Dakle, Mrnjavčić se oglušio na pritužbe gradskog fiskusa koji je kontradicirao protiv bespravne gradnje skladišta leda na lokaciji koja je i tako bila predodređena za crkvu Blažene Djevice Marije.

¹¹¹ MCZ, 125.

¹¹² Ozren Blagec, „Hrvatski podbanovi i župani Zagrebačke i Križevačke županije od sredine 16. do sredine 18. stoljeća“, *Cris* 1 (2011), 307.

¹¹³ *Izvršni gospodin Vuk Mrnjavčić bez prethodnog saznanja i dopuštenja grada podigao je skladište leda kod zida samostana svetih otaca kapucina... MCZ, 64.*

¹¹⁴ *Fiskus kontradicira zbog podignutog skladišta leda blizu zida otaca kapucina unutar zidina ovoga grada, bez pristanka magistrata koji je podignuo Vuk Mrnjavčić. MCZ, 131.*

U prethodnim kontradikcijama čest je lajtmotiv samovolja. Ona prati uglednike ili one građane koji vrše neke važnije funkcije. Slučajevi nepoštivanja zakona nisu rijetki, a kontradikcije ili prosvjedi sadržavaju i te, nezgodne informacije. Bitno je naglasiti da oni ne čine većinu predmeta kontradikcija ili prosvjeda. Najviši broj kontradikcija isključivo je vezan za nepoštivanja prava na rođачki ili susjedski prvokup. Ove kontradikcije ipak sadržavaju dosta anegdota iz tadašnjeg gradskog života pa su zato i spomenute.

Iz izvora se ne nalazi nekakva posebna razlika između procesa kontradicanja i prosvjedovanja. Štoviše, zbog iste stvari često se neki put kontradiciira, a opet par godina poslije prosvjeduje i obratno. Najčešći predmet prosvjedovanja u usporedbi s kontradikcijama koje se više koncentriraju oko prodaje, kupovine, otuđenja i posjedovanja bio je dug. S obzirom na izuzetno mali uzorak prosvjedovanja u odnosu na kontradicanje, ali i činjenicu da su se i prosvjedi ulagali zbog predmeta čestih u kontradikcijama, ne možemo zaključiti kako je postojala neka specifičnost u jednom ili drugom slučaju.

4.5. Predmeti kontradikcija i njihova ubikacija

Najčešći predmeti kontradikcija ili prosvjeda su: kuća (*domus civilis, domus murata*), zemlja (*allodium/terra arrabilis*) i posjed (*possessio/fundus*), vrt (*hortus*), vinograd (*vinea*), šuma (*sylva*), staja/žitnica (*horreum/stabulum*), mlin (*molendinum*), livada (*pratium*), sjenokoša (*foenilum*), dug (*debitum*), a imamo i općenite kontradikcije zbog svih pokretnih i nepokretnih dobara (*universorum bonorum mobilium et immobilium*) ili sklopljenih poslovnih dogovora (*concordiae*). Neki kontradiciiraju jer su doživjeli neku vrstu nasilja (*violentia*) ili je netko postavio ogradu (*sepimentum*). Ponekad se kontradiciira poslovnim dogovorima ili trgovini koja je na štetu drugoga (*negotiatio et mercantia*) te neovlaštenom zauzimanju kule u gradu (*turris*), gradnji skladišta leda (*conservatorium glaciei*) ili posjedovanju kapele (*capella*). Najveći broj kontradikcija uložen je zbog kuće, zemlje ili posjeda što nam govori u prilog tomu da su to najnužniji predmeti posjedovanja i daljnjeg raspolaganja.

Interesantno je pojavljivanje vinograda *Vertniak* u brojnim kontradikcijama kao predmeta spora. Za primjer može poslužiti kontradikcija iz 1639.:

*Matthias Verbanich contradixit literae et vineae Vertniak prope portam macellorum
haeredum Georgii quondam Mhrlouich.*¹¹⁵

Velik je broj kontradikcija uloženi zbog ovog vinograda pa se čini da se radilo o atraktivnoj lokaciji. Vinograde su građani imali u Donjem Prekrižju (*inferiori Prekrisie*) na posjedu Topličici (*in promontorio Toplichicza*), na Vrhovcu (*in promontorio Verhocz*) i kod grada blizu Novih vrata (*prope ciuitatem ad nouam portam*). Zemljišta se mogu ubicirati na područje Tuškanca (Tuskanecz), Illice (Illicza), Sigečice (Szigechiczu), današnje Tratinske (Trathinu) koje se spominje ispod.

Sljedeća je kontradikcija iz 1637.:

*Egregius Joannes Skerlecz contradixit omnibus quicumque uxoris suae bonae Dorotheae Malenich possiderent, uidelicet omnibus terris arabilibus cultis et incultis, signanter autem iugeribus quatuor et ultra, non porcul a fornace lateralia in Trathina seu penes habitis, syluis, uineis et domui in vico macellorum, ex senatus consultu contra uoluntatem possessoris contradicentes destructae. Item terrae arabili in Tuskanecz per egregium Gregorium Jagatjch, nescitur quomodo possessae. Generaliter omnibus rebus mobilibus et immobilibus a quibusuis quomodocunque usurpatis, oppignoratis aut uenditis, vt et antea semper ita et de praesenti.*¹¹⁶

U gorespomenutim kontradikcijama, bilo je već riječi o Doroteji Malenić koja je ponekad kontradicala zajedno sa svojim suprugom Stjepanom Magyaradyjem, a sada saznajemo da je prije njega imala već supruga Ivana Škrleca. Iz popisa dobara koja Škrlec smatra da joj se moraju povratiti, primjetno je da je ušla u brak s određenom količinom zemlje.

Iz izvora saznajemo da su najpoželjnije lokacije za kuće bile unutar zidina grada (*domus civilis intra moenia*) ili kod Novih vrata (*domus ad Novam portam*) kod Popovog tornja. Zemlja je bila smještena na lokacijama: *Illicza, Trathina, Tuskanecz, Sigechicza, Kalinovicza, super Novam portam, Sredniak, Jelenovecz, sub sancto Spiritu, ad Szavische, infra ecclesiam sanctae Margarethae i Gmayna penes Peneznam Goricham*. Vinograde se moglo naći blizu Mesničkih

¹¹⁵ Matija Vrbanić kontradicala zbog isprave i vinograda Vertniak pored Mesničkih vrata u ime nasljednika pokojnog Jurja Mihlovića. MCZ, 51.

¹¹⁶ Izvršni Ivan Škrlec kontradicala protiv svih koji god drže dobra njegove supruge Doroteje Malenić veličine od 4 jutra nadalje koja se nalaze nedaleko od tvornice opeke na Tratini ili blizu šume, vinograda i kuće u Mesničkoj ulici, prema odluci senata protiv volje posjednika uništena. Kontradicala i protiv obradive zemlje na Tuškancu koju posjeduje Grgur Jagatić, ali i općenito radi svih dobara koja su oteta, založena ili prodana. MCZ, 46.

vrata (*prope/extra portam macellorum*), na posjedima *Toplichicza* i *Verhouecz*, a postojali su i vinogradi *Reganschiak*, *apud sanctum Georgium*, *vinea colonialis in Chiukouecz*, *Cmrok* te *Inferiori Prekrisie*. Vrtovi su se obrađivali *ante portam macellorum*, *sub muro*, *in suburbio* i *in Cmrok*. Šume su se nalazile *in Prekrisie*, *in Jelenouecz*, *in Chukovichy*, livade *in Szredniak* te sjenokoše *ad Szavische*.

5. URBANA ELITA KAO NOSITELJ OLIGARHIJSKE VLASTI

Bruno Škreblin u svom se doktorskom radu pozabavio pitanjem nastanka elita u srednjem vijeku i ustvrdio je da je tijekom 14. i 15. stoljeća pripadnost eliti određena pripadnošću jednoj od tri funkcije gradskog magistrata: gradskom sucu, prisežnicima ili vijećnicima. On je naglasak stavio na gradskog suca, naglašavajući da je za njega ipak sačuvano najviše podataka. Temelj ulaska u prostor gradske elite je posjedovanje nekretnine minimalne veličine $\frac{1}{4}$ kurije čime bi stanovnici dobivali civitet. Počevši s nekretninom, gradacijski bi se uspinjali u društvenoj hijerarhiji do stupnja gradskog suca.

Njegova teorija govori o postojanju trostruke diferencijacije stanovništva u Gradecu. Prvo je naveo razliku između građana (*cives*) i stanovnika (*inhabitatores*) koja se u svojoj suštini svodila na posjedovanje nekretnine s kojom su dobivali civitet. Građani su većinom bili imućniji ljudi koji su imali pravo sudjelovanja u politici grada i na kraju krajeva biti birani, a bili su i oslobođeni plaćanja maltarina. Posljednja privilegija privlačila je strane trgovce koji su nastojali steći građanstvo uz oslobođenje od trgovačkih podavanja. Stanovnici su većinom činili siromašniji sloj, ali se ponekad znao naći prolaznik koji nije namjeravao ostati u gradu niti je imao potrebu zatražiti građanstvo. U srednjem vijeku plemići, kao što su Zrinski ili Čupori također nisu imali pretenzije postati građanima jer su samo posjedovali kuće na Gradecu.¹¹⁷

Sljedeća diferencijacija odnosi se na politički aktivno i pasivno stanovništvo. Nije u potpunosti jasno koji su sve uvjeti morali biti ispunjeni u srednjem vijeku da bi osoba mogla postati dijelom magistrata, ali je iz odredbe iz 1383. jasno da članom magistrata ne može postati osoba koja nije minimalno 3 godine provela u gradu. Teško je doći do zaključka ako se još uzme i da su omjeri stanovnika i građana bili predmetom historiografskih rasprava. Prvo je Stjepan Krivošić, vodeći se popisom iz 1368., odredio da je u Gradecu bilo više građana nego stanovnika; poistovjetio je građane s kućevlasnicima, ne želeći dvaput zapisivati imena građana s više nekretnina, dok je Klaić tvrdila suprotno. Zaključak je da bi se s obzirom na tadašnji broj

¹¹⁷ Bruno Škreblin, „Urbana elita zagrebačkog Gradeca od sredine 14. do početka 16. stoljeća“ (Doktorski rad, Hrvatski studiji, 2015), 22.

stanovništva od 2000 do 3500, trebalo oduzeti 10 % koje bi otpalo na punopravno građanstvo.¹¹⁸

Posljednja je distinkcija između samih članova magistrata – suca, prisežnika i vijećnika. Teško je odgonetnuti koje su kvalitete morali imati članovi magistrata jer nisu točno utvrđene statutarnim odredbama. Svakako su morali paziti da jedna etničko – jezična struktura vrši funkciju svake 4. godine, ali i od toga je bilo odstupanja. Poznato nam je iz odredbi drugog privilegija Bele IV. iz 1266. da članovi gradske uprave nisu smjeli biti optuženi radi lažnog svjedočanstva ili klevete. Svakako su morali biti uzorni i „odlični“ građani. Pozicije gradskog suca i prisežnika bile su odgovorne i zahtijevale pun angažman nositelja funkcije pa je služba obrtnicima i trgovcima bila neizvediva. Iako su sve funkcije bile neplaćene, sudac je znao dobiti ponešto od kazni koje su uplaćivane na račun gradske blagajne.¹¹⁹ Zaključak Brune Škreblina je da je uspinjanje prema funkciji gradskog suca moralo krenuti s najnižih funkcija u gradu. Da bi došli do pozicije gradskog suca, građani su morali prvo biti vijećnici pa prisežnici i s te bi funkcije, ako zadovolje sve uvjete gradske zajednice, odlazili na funkcije suca. Uvjeti temeljem kojih bi građani postajali sucima bili su razni pa se tu može govoriti o bogatstvu i ugledu u društvu, radu za gradsku zajednicu i važnim obiteljskim i rodbinskim odnosima koji su im omogućili uopće participiranje u gradskim službama. Kroz srednji vijek je teško pratiti političku karijeru građana radi nedostatka pisanih izvora, a i ovisila je o osobnim mogućnostima napredovanja.

5.1. *Struktura urbane elite*

5.1.1. *Nositelji gradskih funkcija*

Pojedini članovi gradskog magistrata također se mogu promatrati kao dio urbane elite. Naime, neki od njih pripadali su u krug oligarhije jer su i do nekoliko godina obnašali dužnost gradskog suca. U ovom poglavlju ćemo istaknuti osobe na ključnim gradskim pozicijama jer

¹¹⁸ Ibid, 23 – 24.

¹¹⁹ Ibid, 24 – 27.

su one činile poluge vlasti, a time i političku elitu. To su suci¹²⁰ i senatori¹²¹. Važno je napomenuti da je dinamika grada dosta ovisila o rodbinskim i afinatskim vezama građana. Naime, velika je vjerojatnost da će građanin čiji je otac vršio sudačku funkciju i sam postati senatorom i sucem. Iz srednjega vijeka nam je poznato da je nakon smrti udovice, njezin novi muž preuzeo poziciju preminuloga. To nam je pokazatelj utjecaja gradskih službi.

Kako bismo pratili društveni uspon građana, potrebno je pratiti karijeru građana od dobivanja civiteta ili pozicije jurata¹²² do zauzimanja sudačke funkcije. Ponekad nam manjka takvih biografskih podataka o građaninu pa raspoložemo recimo samo s informacijama o senatorskoj službi. Nažalost, na taj način ne možemo rekonstruirati koliko je osobi trebalo da postane senatorom, juratom ili građaninom ako je slučajno bio stranac.

U istraživanju urbane elite i vladajućih struktura, uvelike nam pomaže prozopografska metoda koja se sastoji od prikupljanja sitnih biografskih podataka iz kojih na kraju dobivamo cijelu sliku nečije političke karijere. Metoda se koristila u ovome radu kombinirajući razne informacije iz *Zapisnika sjednice gradske uprave*. Saznajemo ponešto o imovinsko – pravnom statusu građana, uzdizanju na društvenoj ljestvici ili napretku na političkim pozicijama. Građane nalazimo u ulozi kontradiktora ili onih kojima se kontradiciira. U kontradikcijama nalazimo predmete iz kojih možemo zaključiti kakav je bio imovinski status građana. Neki se na početku zapisivanja kontradikcija spominju kao tek primljeni u građanstvo da bi u kasnijim godinama postali gradski suci.

Nemamo puno informacija o Stjepanu Kudliču osim toga da je postao senatorom i edilom¹²³ 1616., a sucem 1631. Nakon odlaska sa sudačke pozicije, 1632. je ponovo postao senatorom. Jakov Gasparini već je 1616. obnašao sudačku dužnost. Za Jurja Kelbina znamo da je postao senatorom 1623., nekoliko godina zaredom držao senatorsku poziciju i preuzeo sudačku čast 1633. Abraham Frelih postao je senatorom 1630. i nastavio obnašati dužnost

¹²⁰ Sudac je glava gradskog magistrata. On predsjedava sudom i vodi gradsku općinu. Jedan te isti se može potvrđivati na poziciji više godina zaredom. Služba je doživotna od 1609. kad je i uvedena.

¹²¹ Senatorska dužnost je doživotna. Biranje novog senatora obavljalo se nakon smrti jednoga od senatora.

¹²² Bruno Škreblin navodi da se u srednjemu vijeku društveno uspinjanje može pratiti od pozicije jurata pa sve do suca.

¹²³ Posao edila je da brinu o imetku župne crkve ili kapele.

sljedećih godina da bi 1637. postao sucem. Mihael Jemričević od 1624. je bio juratom¹²⁴, a 1641. postao je gradski sudac.

Najpotpuniji profil je onaj Ivana Jelkocija. On je 1623. primljen u građane Gradeca da bi 1624. postao juratom, 1628. senatorom i gradskim sucem 1648. Kod većine je primjetno da senatori više godina obnašaju istu dužnost ili mijenjaju pozicije sa senatorske na juratsku i obratno dok ne postanu konačno sucima. Tu im se često daju još neke druge gradske dužnosti, tipa kapetanske¹²⁵ ili tržnog nadzornika¹²⁶. Na temelju Jelkocijeve karijere možemo primijetiti da je njegovo potpuno političko ostvarenje došlo tek nakon 25 godina otkako je postao građaninom.

Stjepan Gugor¹²⁷ već je 1638. postao senatorom, a gradskim sucem 1651. Jakov Ilijašić je 1626. i 1628. obavljao dužnost špana¹²⁸. Gradskim fiskom¹²⁹ bio je 1635., 1636. i 1637., a funkciju jurata preuzeo je 1639. te senatora 1641. Zatim, Jurja Vernića nalazimo 1637. u zapisima kao jurata, funkciju gradskog bilježnika¹³⁰ obavljao je od 1638. nekoliko godina i 1640. imenovan je senatorom, a 1656. sucem. Martina Kovačića 1630. nalazimo kao jurata, 1637. je senator i izabran je za suca 1662., ali je već 18. lipnja umro pa ga je na poziciji naslijedio Blaž Stepanić koji je od 1650. senator.

Interesantan je podatak o Mihaelu Cvetušiću prilikom primanja u građanstvo 1643.:

¹²⁴ Jurati ili zastupnici općine biraju se na doživotnu čast od 1609.

¹²⁵ Kapetan provodi sudske odluke, brine za stražu u gradu, a od 1609. s drugim senatorima brine o gradskim vratima i stražarima na njima.

¹²⁶ Tržni nadzornik (*magister fori*) kontrolira prodaju robe.

¹²⁷ Stjepan Gugor bio je veletrgovac. Nakon njegove smrti određeno je da mu se popiše ostavština. Iz popisa ostavštine saznajemo da je Gugor trgovao raznom robom kao što su tkanine, rupci, vrpce, gajtani, pokrivači, češljevi, rukavice, naušnice, ogledala, ljekarničke bočice, staklenke, noževi, vilice, papir, čavli, lokoti, kotao za ulje, vage i sl. U njegovom su skladištu nađene i mirodije (šećer, klinčić, šafran, đumbir), riža, lokarda i vino. Možda najinteresantnije je da je trgovao knjigama prema čemu je Herkov zaključio da tada vjerojatno nije bilo knjižara. Vidi: Zlatko Herkov, *Povijest zagrebačke trgovine* (JAZU I Radna organizacija za grafičku djelatnost Samobor, 1987), 217 – 218.

¹²⁸ Španova i dekanova služba su jednake. Osiguravaju namirnice za grad i nadziru gradske kmetove.

¹²⁹ Gradski fisk vodi sve pravno – imovinske i financijske poslove grada.

¹³⁰ Služba gradskog bilježnika može se postaviti iznad svih ostalih. Osoba vodi zapisnike sjednica i mora odlično poznavati latinski jezik.

*Michael Czuetusich, quia filius est civis, ideo sine onere.*¹³¹

Tj., Mihael Cvetušić koji je sin građanina, rasterećen je podavanja (za civitet). Budući da se njega naziva sinom građanina (*filius civis*), imao je pravo na građanstvo preko svojih roditelja.

Mihael Cvetušić 1652. godine primljen je za jurata i nadzornika dimnjaka, 1658. zamijenio je preminulog Stjepana Sučića na poziciji senatora i sucem je postao 1669.

Mihael Pucak postao je jurat 1650. pa je 1652. bio kandidat za senatora, ali nije izabran. Zato je izabran 1656. za senatora i 1673. za suca. Iz ovog primjera možemo zaključiti da je 20 – ak godina trajao politički uspon Mihaela od jurata do suca.

U sljedećoj tablici vidimo kako su se gradski suci izmjenjivali na vlasti:

Tablica 2. Popis gradskih sudaca (1631. – 1673.)

GODINA OBNAŠANJA DUŽNOSTI	IME SUCA
1631.	Stjepan Kudlić
1632.	Jakov Gasparini
1633. – 1636.	Juraj Kelbin
1637. – 1639.	Abraham Frelih
1640.	Juraj Kelbin
1641. – 1642.	Mihael Jemričević
1643.	Jakov Gasparini
1644. – 1645.	Juraj Kelbin
1646.	Jakov Gasparini
1647.	Juraj Kelbin
1648.	Ivan Jelkoci
1649. – 1650.	Juraj Kelbin
1651. – 1654.	Stjepan Gugor
1655.	Jakov Ilijašić (umire – nasljeđuje ga Juraj Kelbin)
1656.	Juraj Vernić (Juraj Kelbin)
1657. – 1661.	Stjepan Gugor
1662.	Martin Kovačić (Blaž Stepanić)
1663. – 1666.	Blaž Stepanić
1667.	Stjepan Gugor (Blaž Stepanić)
1668.	Blaž Stepanić
1669. – 1670.	Mihael Cvetušić
1671.	Blaž Stepanić
1672.	Mihael Cvetušić
1673.	Mihael Pucak

¹³¹ MCZ, 88.

Zaključno, na poziciji suca unutar 40 – ak godina izmijenilo se svega 13 ljudi. S time da treba uzeti u obzir da su neki obnašali funkciju svega godinu dana, dok je primjerice Juraj Kelbin na poziciji bio 10 godina (sa stankama). Prema tome vidimo da je sudska vlast bila ograničena samo na uzak krug ljudi. Neki su jurati mogli samo zamišljati da će zauzeti poziciju suca, dok su drugi usred obiteljskih i afinatskih veza, imovinskog statusa i moći mogli očekivati svoj karijerni uspon. Na temelju osoba za koje točno znamo kad su postale senatori, a kada suci (Kudlić, Kelbin, Frelih, Jelkoci, Gugor, Vernić, Kovačić i Cvetušić) dolazimo do brojke od prosječno 15 godina koliko im je trebalo od preuzimanja senatorske funkcije do dolaska na sudsku poziciju. Ovo je prosjek, a nekima je trebalo i do 25 (Kovačić) godina da preuzmu funkciju, dok je drugima trebalo samo 7 (Frelih). Ako pratimo karijere od pozicije jurata do suca, dolazimo do prosječne brojke od 20 – ak godina koliko je osobi trebalo da okruni svoju političku karijeru. Ovaj rezultat temeljen je na osobama za koje imamo poznat takav karijerni put (Jemričević, Jelkoci, Gugor, Vernić, Kovačić i Cvetušić). Cijeli politički put poznat nam je samo za dvojicu iz ovoga razdoblja – Ivana Jelkocija i Mihaela Cvetušića. Od toga je Jelkociju trebala 1 godina da postane juratom, a Cvetušiću 9. Obojici je trebalo 20 – ak godina da od jurata postanu sucima.

5.1.2. Plemstvo

U prethodnim poglavljima jasno je postavljena gradacija među stanovništvom Gradeca u ranom novom vijeku. Osobe koje su nosile titule *egregius*, *nobilis* i *excellentissimus* pripadaju plemstvu. U Gradecu su smještaj našle razne plemićke obitelji, a neke su ovdje imale svoje rezidencije.

Plemići se u 17. stoljeću u Gradec počinju doseljavati jer se sve više političkih aktivnosti ovdje koncentriralo (rad sabora i banski sud). Međutim, nisu se odmah htjeli u potpunosti uključiti u gradski život. Samo rijetki postaju građanima, a gradska općina nastoji opteretiti i plemiće određenim podavanjima kao što je bio porez na kuće i zemljišta iz 1640.

Tek u 18. stoljeću raste broj plemića koji žele civitet, a vjerojatno i da bi im se smanjila podavanja za nove palače u izgradnji.¹³²

Ovdje bismo mogli dati primjer više puta spomenutog kontradiktora. Već smo nailazili na plemića Nikolu Mikulića. Iz kontradikcija nam je jasno da je Nikola bio brat Katarine Mikulić, a sin Kristofora Mikulića koji je uživao brojna dobra i posjede. Saznajemo i da je u nekom trenutku Katarina ponijela neke pokretnine sa sobom u Štajersku gdje joj je bio otac što je bio predmet u kontradikcijama. Možemo primijetiti da se zasigurno radilo o imućnoj plemićkoj obitelji s obzirom na količinu predmeta zbog kojih su uložene kontradikcije.

Nikola Mikulić 1665. u osobi fiska kontradiciira Ani Katarini Frankapan koja radi protiv volje građana, a bila je i sama izuzetno aktivna u gospodarskim poslovima te se očito okušala u nečemu novome što bi joj donijelo finansijsku korist. Fiskus je gradski javni tužitelj i zastupa grad u slučajevima kada je tužen. On je morao odlično poznavati pravnu znanost.

Kontradikcija iz 1665.:

*Fiscus istius civitatis, egregius videlicet Nicolaus Mikulich, jure suo moreque solito et consueto contradicit protestando, et protestatur contradicendo super omnibus quaecunque in praeiudicium istius civitatis essent, sunt vel fierent, uti supra hucusque singulis annis, et signanter in eo, ubi illustrissima domina Catharina a Tersacz etc., illustrissimi domini comitis Petri a Zrinio etc. Conthoralis, educillum quoddam inconsuetum et inusitatum in domo sua erexisset, vinumque educillari inchoasset, in grave damnum et praeiudicium istius civitatis manifestum.*¹³³

Ovdje vidimo da je tadašnji fiskus Nikola Mikulić kontradiciirao jer je Katarina Frankapan počela točiti vino bez dozvole magistrata ne držeći se gradskih odredbi. Očito je točila vino za svoju korist. Gradski je magistrat iznimno pazio na naknade za vinotočje.

¹³² Ivan Kampuš i Igor Karaman, *Tisućljetni Zagreb* (Zagreb: Školska knjiga, 1994), 132.

¹³³ MCZ, 173.

5.1.3. Žene

Ulogu žena u nastanku urbane elite Gradeca u 17. st. nikako ne treba podcijeniti. Sudjeluju u gospodarskim aktivnostima u gradu, izjednačene su u nasljednim pravima s muškarcem, posredno utječu na stvaranje političkih veza i urbane elite. Imetak stječu na različite načine - nasljeđivanjem od oca ili supruga, kupoprodajom ili drugim oblikom pravnoga prometa. Samostalne su u obavljanju spomenutih poslova, ali nemaju politička prava. Dakle, onemogućeno im je birati predstavnike gradskog magistrata, a ni same ne mogu biti birane na političke funkcije. Ipak, one su usko povezane s nositeljima elite ženidbenim ili rodbinskim vezama te na taj način čine sponu koja veže utjecajne osobe jedne s drugima.¹³⁴

Pripadnice gradske elite sklapaju brakove unutar istog društvenog kruga. U nekim slučajevima žena bi udajom za nekog odličnijeg građaina i svojoj obitelji osigurala veći ugled, međutim brojni su slučajevi u kojima je žena osiguravala muževima ozbiljniji imetak i bolje pozicije u gradu. Takvi se slučajevi najviše javljaju kada žena ostane udovica i preudajom omogući novom mužu društveni i politički uspon. Događa se i da novi muž zamijeni staroga na nekoj gradskoj funkciji. Brakom s novim muškarcem, žena mu osigurava ugled kakav je imao njezin pokojni muž.¹³⁵

Velik je broj zapisa koji svjedoče o važnosti žene u razvoju urbane elite. Recimo, dolaskom u grad, muškarac nastoji steći društveni utjecaj i civitet jer je on osnova za bilo kakve političke funkcije. Ženidbom za građanku, mnogi od njih postaju ugledni članovi gradskog magistrata. Pritom oboje moraju pripadati istom društvenom krugu. Iako muškarci dolaze u grad već kao imućni, ženidbenom su vezom *de facto* ostvarili punu integraciju u urbanu elitu. S druge strane, žene se ponekad i već afirmirani muškarac i žena, a njihovo povezivanje samo je dodatno ojačalo zajedničku moć i ugled te pridonijelo konsolidaciji urbane elite.¹³⁶

Za srednji vijek je tipično jačanje afinatskih veza u odnosu na patrilinearne, razlozi mogu biti višestruki. Ponekad otac nije imao sinove pa se budućnost obitelji prepustila jedinom mlađem muškom članu obitelji. Može se govoriti i o jačoj emocionalnoj vezi oca s kćeri koja je

¹³⁴ Bruno Škreblić i Marija Karbić, „Prikrivena moć. Uloga pripadnica gradske elite u političkom, društvenom i gospodarskom životu zagrebačkoga Gradeca“, *Povijesni prilozi* 53 (2017), 7 – 9.

¹³⁵ Ibid, 12 – 13.

¹³⁶ Ibid, 13.

rezultirala podupiranjem zeta u političkoj karijeri, a kći bi katkad dobila cijeli imetak unatoč tomu što su njezina braća polagala jednaka nasljedna prava.¹³⁷

Žene su dolazile do nekretnina na nekoliko načina. Mogle su je naslijediti ili kupiti. Ponekad im je nekretnina darovana ili dana na ime miraza. Miraz je interesantan ako se promatra pravni sustav Gradeca i ugarsko pravo prema *Tripartitumu*. Vrlo je rijetka pojava, sadržava određene sličnosti sa slavonskim i ugarskim gradovima, a opet se u nekim elementima razlikuje. Javlja se pod nazivima *dos* i *res paraphernales*. *Dos* se prema *Tripartitumu* isplaćivao udovici nakon muževe smrti iz njegove imovine najčešće u obliku pokretnina i novca kao naknada za gubitak nevinosti i zajednički život. Kad se isplaćivao u nekretnini, davao se ženi samo na uživanje, a ne u vlasništvo dok je *Iločki statut* predviđao davanje miraza pri stupanju u brak i on je direktno ulazio u njezino vlasništvo. Postoje i *res paraphernales* - predmeti koje je žena dobila kao dar od neke treće osobe i bile su isključivo njezino vlasništvo. Moramo znati da se *dos* u Gradecu dodjeljivao na različite načine (nakon muževe smrti ili je muž poklanjao ženi, a ponekad su i roditelji davali *dos* mužu). *Res paraphernales* se spominju još rjeđe i gotovo uvijek u istom kontekstu kao i *dos*. Razlog rijetkog pojavljivanja miraza možemo tražiti u intestatnoj izjednačenosti descendenata.¹³⁸

Treba spomenuti i da je žena dobra mogla steći na temelju muževe oporuke. Naime, načelo *materna – maternis, paterna – paternis* moglo je biti izbjegnuto u slučaju u kojemu u braku nije bilo djece ako je muž prije svoje smrti načinio oporuku i ostavio dobra ženi.¹³⁹

Darovanje nekretnina mužu govori u prilog ženinom slobodnom raspolaganju imovinom. Darovanje je bilo česta pojava u Gradecu, a u rjeđim slučajevima su muškarci darivali žene. Ono je bilo vrlo povoljno za muža jer je na taj način stjecao nekretnine u vlasništvo, za razliku od miraza koje se moglo samo uživati. Nekad je žena darivala muža pa bi tražila da joj se darovano vrati ako muž umre prvi.¹⁴⁰ U nekim slučajevima ako bi darovanjem nekretnina ušla u vlasništvo obdarenika, svejedno s njome ne bi mogao slobodno raspolagati.¹⁴¹

Ustanova darovanja možemo reći da je usko vezana uz udovice. U srednjemu vijeku Crkva i gradske vlasti nisu rado gledale na sklapanje ponovnog braka iako su ga crkvene vlasti

¹³⁷ Ibid, 14.

¹³⁸ Ibid, 18 – 20.

¹³⁹ Ibid, 20.

¹⁴⁰ Apostolova Maršavelski, *Iz pravne prošlosti*, 62 – 63.

¹⁴¹ Ibid, 22.

dopuštale. Često su vlasti točno određivale vremenski period koji treba proći da bi se novi brak mogao sklopiti, nerijetko su se sprečavali brakovi uslijed neriješenih imovinsko – pravnih odnosa, a moglo je doći i do gubitka skrbništva nad djecom nakon sklapanja novog braka. Takvi slučajevi nisu bili tipični za Gradec za srednjovjekovno niti ranonovovjekovno doba, štoviše bilo je uobičajeno da osobe ulaze u novi brak nakon smrti supružnika. Razlozi su bili više ekonomske naravi pa bi udovicama dobro došlo da im novi muž nastavi vođenje obrta ili trgovine.¹⁴² Recimo, u kontradikcijama nalazimo Doroteju Malenić kao suprugu Ivana Škrleca 1637., a nakon Ivanove smrti već je 1640. udana za Stjepana Magyaradyja.

5.2. *Faktori nastanka urbane elite*

5.2.1. *Mreža obiteljskih i rodbinskih odnosa*

Za društveni je status izrazito bila važna pripadnost nekoj obitelji i vjerojatno je ovo bio jedan od preduvjeta za ulazak u red gradske elite. Nažalost, za razdoblje koje promatramo (1631. – 1673.) nemamo sačuvanih matičnih knjiga koje bi nam olakšale rekonstrukciju rodbinskih odnosa. Zato smo upućeni na kontradikcije koje nam, doduše u ograničenoj količini, ali ipak pružaju takve podatke. Na temelju tih podataka možemo načiniti mrežu obiteljskih veza.

Podaci su brojni, ali ponekad nam ipak nedostaje sadržaja da bismo mogli istražiti sve ono što nas zanima. Takav je, recimo, slučaj s istraživanjem međusobno rodbinski povezanih osoba unutar jednog sastava magistrata. Ipak imamo slučaj u Gradecu koji nam govori o istovremenom služenju gradu dvoje braće, a da su braća govori sljedeći citat iz 1682.:

*(...) dominus Joannes Uzolin, iudex, lecto affixus medio egregii Jgnatii Uzolin, fratris sui et civitatis capitanei (...)*¹⁴³

¹⁴² Ibid, 23.

¹⁴³ MCZ, 272.

Radi se o Ivanu Uzolinu i Ignjatu Uzolinu. Nalazimo ih već 1673. kada je Ignjat postao predstavnik općine, a Ivan nadstojnik ubožnice i edil kapele Blažene Djevice Marije. Godine 1675. zajedno obavljaju funkciju nadstojnika ubožnice, dok je Ivan još i edil istoimene kapele. Na kraju, 1676. Ivan je senator, a Ignjat predstavnik općine. Dakle, poslije su zauzeli vrlo važne gradske pozicije, a Ivan je i u konačnici postao sućem.

Ovakvo zajedničko nastupanje u gradskim poslovima na primjeru srednjega vijeka Bruno Škrebliin je objasnio ograničenošću prostora i njegovoga stanovništva. Gradec je i u ranome novome vijeku bio manji grad pa ako su službu trebali obavljati učeni ili odličniji ljudi, opet je grad bio upućen na limitiran broj ljudi. Takav je slučaj bio i sa ženidbama. Ako su se ženili ljudi iz istog statusnog kruga, vjerojatno je između građana bilo više rodbinskih veza.¹⁴⁴

5.2.2. Ženidbene veze

Ulazak u magistrat podrazumijevao je ženidbu, a to pravilo je osobito pomoglo novim građanima koji su ženidbom za neku uglednu građanku dobili mogućnost integracije u društvo.¹⁴⁵ Potvrda nam je i odredba iz 1699.:

*Primo, ut cives etiam magistri cheharum et artifices et jurati assessores hactenus fors non uxorati, pro decentiori status sui bonaque fama observantia, ducant uxores intra spatium medii anni, sub poena ammissionis officiorum et infamiae, solutionis florenorum hungaricalium viginti quinque toties quoties.*¹⁴⁶

Brakovi su se sklapali unutar istog statusnog kruga kako je već u radu i navedeno. Ponovne su ženidbe bile poslovna nužnost jer su udovci pretrpjeli težak emocionalni, ali i ekonomski gubitak.¹⁴⁷ Za žene je udaja bila posebno važna. Iako su one sudjelovale u

¹⁴⁴ Škrebliin, *Urbana elita*, 64.

¹⁴⁵ Ibid, 66.

¹⁴⁶ *Prvo, građani, ceh meštari i obrtnici te zastupnici općine koji dosad možda nisu oženjeni, zbog časti staleža i čuvanja dobrog glasa moraju se oženiti u roku od pola godine, pod prijetnjom gubitka službe, sramote i globe od 25 ugarskih forinti.* MCZ, 350.

¹⁴⁷ David Nicholas, *The Late Medieval City* (London i New York, 1997), 263.

ekonomskoj aktivnosti, ipak je poslove koje je nekad vodio preminuli suprug, preuzeo novi suprug. Zato su se udovci vrlo brzo ženili, a udovice malo teže.¹⁴⁸ Ipak, bogatijim je udovicama vjerojatno bilo lakše naći supruga. U sklapanju prvog braka roditelji su zasigurno odigrali najvažniju ulogu, a očevi su često ugovarali brakove na temelju poslovnog partnerstva ili dugog prijateljstva s građaninom koji je imao kći za udaju ili sina za ženidbu.¹⁴⁹

5.2.3. *Imovina*

Jedan od vodećih faktora za nastanak urbane elite je imovina. Već je rečeno o načinima njenoga stjecanja. Nasljedstvom, kupnjom i prodajom, založavanjem, darovanjima i drugim prometnim poslovima urbana elita je dolazila do imovine. U tim poslovima sudjelovali su i muškarci i žene. Nasljedno pravo žene je izjednačeno sa svim nasljednicima muža, a u slučaju da muž i žena nisu imali djece, a on je oporukom prepisao stvari na nju, ona bi polagala na to svoje pravo. Kupnja i prodaja zapravo su najčešći oblik pravnog prometa koji se bilježi u kontradikcijama. Oko imovine i polaganja prava na rođacki ili susjedski prvokup stalno su se ulagale kontradikcije što ukazuje na to da građani nisu dali da im se krše prava, a niti su se htjeli odreći i najmanjeg komada zemlje.

Iz kontradikcija saznajemo o broju predmeta koji su bili predmetom spora i njihovoj lokaciji. Prema tome također možemo prepoznati koji su građani sakupili najviše nekretnina i čine imućniji sloj građana. Kuće i zemlja su među najvažnijim predmetima kontradikcija iako ni obradive površine poput vinograda ili vrta ne zaostaju za njima previše.

O važnosti imovine svjedoči nam i činjenica da su pripadnice gradske elite sklapale brakove s muškarcima istog društvenog položaja. Ponekad bi žena udajom za imućnog građanina i svojoj obitelji osigurala veći ugled, međutim više puta je bila obrnuta situacija kada bi ona poboljšala financijsku i političku poziciju muškarcu. Takav je oblik društveno – ekonomske zajednice pomogao muškarcu da si osigura društveni i politički uspon. Imovinski položaj žene

¹⁴⁸ Ibid, 80 – 81.

¹⁴⁹ Charlotte Carpenter, *The Formation of Urban Elites: Civic Officials in Late Medieval York (1476 – 1525)* (Doktorski rad, University of York, 2000), 139 – 140.

očito je privlačio muškarca jer je znao da bi mu nečija udovica mogla osigurati i mjesto u gradskom magistratu u kojemu je nekada sjedio njezin pokojni muž.

6. ZAKLJUČAK

Istraživanje se baziralo na kontradikcijama kao izvoru za proučavanje pravno – imovinskih odnosa, društvenih i političkih aspekata povijesti Gradeca za razdoblje od 1631. do 1673. U radu se koristila prozopografska metoda koja je omogućila prikupljanje sitnih podataka koji su iskombinirani poslužili za stvaranje biografskih podataka o pojedinim građanima. Tako smo saznali više o njihovom političkom napredovanju ili obiteljskim i afinatskim vezama.

U radu je bilo riječi o *constitutiones privilegiales* (kako je Pavao Jaszy nazvao temeljne pravne dokumente za povijest Gradeca i njegovoga gradskoga magistrata). To su prije svega Zlatna bula Bele IV. iz 1242., statut grada Zagreba iz 1609. i njegova reforma 1618.

Gradec je kao slobodni kraljevski grad bio pekulij krune sv. Stjepana, kraljevo krunsko dobro odnosno posebno izuzeto vlasništvo. Kao takav se nije mogao založiti, a imao je status kolektivnog plemstva s ograničenim pravom na stjecanje i otuđenje zemljišta jer je kralj bio vrhovni gospodar sve zemlje. Zlatna bula Bele IV. regulirala je status slobodnog kraljevskog grada što možemo vidjeti iz prava, povlastica i obveza građana Gradeca. Analiza Zlatne bule temeljila se na proučavanju stvarnoga i obveznoga prava građana Gradeca. Osim kupnje, prodaje, založavanja i drugih poslova pravnog prometa, možda je interesantno izdvojiti nasljedno pravo u Gradecu koje je tretiralo jednako i muškarce i žene pri intestatnom nasljeđivanju. Ne nalazimo traga bilo kakvoj pravnoj diskriminaciji žene. Ostavljanje očevog prezimena nakon udaje može biti još jedan dokaz pravno – imovinske samostalnosti žene u ranome novome vijeku u Gradecu. Također, prisutna je kao kontradiktor u ovom razdoblju od 40 – ak godina, a sudjeluje u raznim kupoprodajnim poslovima ili makinacijama kao što je bio slučaj s Katarinom Frankapan.

Sljedeća dva temeljna dokumenta bila su statuti zagrebačkog Gradeca iz 1609. i 1618. Statut iz 1609. javlja se kao rezultat nereda u gradu nakon što su smijenjeni godinu dana ranije izabrani sudac i senatori. Statutima se nastojalo stvoriti homogenu vlast koja će onemogućiti nekakve zloporabe vlasti i stvoriti uvjete za redovito punjenje gradske blagajne. Red i mir kao sintagme u statutima nisu predstavljali obične floskule, već stvarnu potrebu u gradu. Nepoštivanja statuta i samovolja magistrata nastavila su se kroz cijelo 17. stoljeće i dalje u 18. stoljeću. Za većih nereda u gradu, 1732. godine pozvan je Pavao Jaszy koji je donio novi statut

s važnijim novostima poput ponovnog uvođenja dekana kojemu je namijenjena uloga gradskog blagajnika te plaćene gradske službe.

U radu je istraživana i urbana elita Gradeca u 17. stoljeću. Nju su tada činili plemići, žene i gradski zastupnici. Plemiće možemo podijeliti na više (*egregius*) i niže (*nobilis*) plemstvo. Među plemićima, s brojem kontradikcija ističe se Nikola Mikulić. Prema kontradikcijama koje je ulagao protiv sestre Katarine Mikulić, čini se da su oboje bili dosta imućni. S druge strane su žene koje, kao što je spomenuto, potpuno slobodno sudjeluju u poslovima pravnog prometa, a ujedno je žena i *prima heres* svoga muža. Što se tiče gradskih zastupnika, najvažniji su nam oni na senatorskim i sudačkim pozicijama. Analizom dijela *restauratio* u Gradskim zapisnicima saznajemo da su od funkcije jurata do funkcije suca građani napredovali kroz 20 – ak godina.

Kontradikcije su nam poslužile i za rekonstrukciju pravno – imovinskih odnosa građana i pokazale da je pravo susjedskoga prvokupa afirmirana pravna ustanova do koje građani drže i bune se ako im je to pravo povrijeđeno. Ustanova je i značila potrebu grada da se ipak nekretnine zadržaju u rukama poznatih građana i da ne uspiju doći u ruke stranaca. Zapravo se iz njih može naslutiti potreba za očuvanjem teritorijalne sveukupnosti gradskog teritorija, o kojoj je Apostolova Maršavelski pisala u kontekstu legata *pro anima*.

7. BIBLIOGRAFIJA

Izvori:

Povijesni spomenici grada Zagreba (Monumenta Historica Civitatis Zagrabiae (Protocolla et Restaurationum, Protestationum et Statutorum 1604. – 1700.)). Sv. 18. Izdao Narodni odbor grada Zagreba. Građu pripremio Emilij Laszowski. Uvod i indeks sastavila Lelja Dobronić. Zagreb: Tiskom nakladnog zavoda Hrvatske, 1949.

Literatura:

Apostolova Maršavelski, „Kazneno i procesno pravo Zlatne bule“, u: *Zagrebački Gradec 1242. – 1850.*, ur. Ivan Kampuš, 75 – 84. Zagreb: Grad Zagreb, 1994.

Apostolova Maršavelski, *Iz pravne prošlosti* (13. – 16. stoljeće). Zagreb: Školska knjiga, 1998.

Apostolova Maršavelski, Magdalena. „O oporučnoj slobodi u zagrebačkom Gradecu – po Zlatnoj buli i kasnijoj praksi“. U: *Zagrebački Gradec 1242 – 1850*, ur. Ivan Kampuš, 91 – 101. Zagreb: Grad Zagreb, 1994.

Blagec, Ozren. „Hrvatski podbanovi i župani Zagrebačke i Križevačke županije od sredine 16. do sredine 18. stoljeća“. *Cris* 1 (2011): 300 – 318.

Broadly, Donald. „French Prosopography: Definition and Suggested Readings“. *Poetics: Journal of Empirical Research on Culture, the Media and the Arts* 30 (2002): 381 – 385.

Carney, F. T. „Prosopography: Payoffs and Pitfalls“. *Phoenix* 27/2 (1973): 156 – 179.

Carpenter, Charlotte. *The Formation of Urban Elites: Civic Officials in Late Medieval York (1476 – 1525)*. Doktorski rad, University of York, 2000.

- Herkov, Zlatko. *Povijest zagrebačke trgovine*. JAZU i Radna organizacija za grafičku djelatnost Samobor, 1987.
- Herkov, Zlatko. *Statut grada Zagreba od god. 1732*. Zagreb: Arhiv grada Zagreba, 1952.
- Kampuš, Ivan i Karaman, Igor. *Tisućljetni Zagreb*. Zagreb: Školska knjiga, 1994.
- Keats – Rohan, K. S. B. „Introduction. Chameleon or Chimera? Understanding Prosopography“. *Prosopography. Approaches and Applications. A Handbook. Prosopographica et Genealogica* 13 (2007): 1 – 34.
- Klaić, Vjekoslav. *Statut grada Zagreba*. Zagreb: Albrecht, 1912.
- Klemenčić, Mladen – Katja Matković Mikulčić, ur. *Turopoljski leksikon*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021.
- Margetić, Lujo. *Srednjovjekovno hrvatsko pravo. Obvezno pravo*. Zagreb i Rijeka: HAZU, 1997.
- Margetić, Lujo. *Zagreb i Slavonija. Izbor studija*. Zagreb i Rijeka, 2000.
- Molnar, Branka. „Statut zagrebačkog Gradeca iz 1609. godine“. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci* 20 (1999) :143-180.
- Nicholas, David. *The Late Medieval City*. London i New York, 1997.
- Petrić, Hrvoje. „Stoljeće napretka i oporavka“, u: *Povijest grada Zagreba*, ur. Ivo Goldstein, 157 – 199. Zagreb: Novi Liber, 2012.
- Prak, Maarten. *Urban Governments and Their Citizens in Early Modern Europe*, u: „London and Beyond: Essays in Honour of Derek Keene“, ur. Matthew Davies i James A. Galloway, 269 – 286. University of London Press, 2012.
- Smythe, Dion C. „A Whiter Shade of Pale: Issues and Possibilities in Prosopography“. U: *Prosopography Approaches and Applications: A Handbook*. Oxford: University of Oxford, 2007.
- Stone, Lawrence. "Prosopography". *Daedalus* 100/1 (1971): 46-79.
- Škreblin, Bruno i Karbić, Marija. „Prikrivena moć. Uloga pripadnica gradske elite u političkom, društvenom i gospodarskom životu zagrebačkoga Gradeca“ *Povijesni prilozi* 53 (2017): 7 – 28.

Škreblin, Bruno. „Urbana elita zagrebačkog Gradeca od sredine 14. do početka 16. stoljeća“
Doktorski rad, Hrvatski studiji, 2015.

SAŽETAK

U radu se raspravlja o trima aspektima povijesti Gradeca od 1631. do 1673. To su pravno – imovinski, društveni i politički. Za proučavanje pravno – imovinskih odnosa važno je poznavanje stvarnoga i obveznoga prava Gradeca koje proizlazi iz kombinacije odluka *Zlatne bule Bele IV.* i tradicije običajnoga gradečkoga prava. Društveni i politički aspekti uključuju pitanje socijalnoga položaja kontradiktora, uspona građana na društvenoj ljestvici, razvoj urbane elite i oligarhijske vlasti. Temelji zadržavanju vlasti u rukama najužega sloja građana potječu iz statuta 1609. i njegove reforme 1618. kada su senatori i gradski sudac dobili doživotnu vlast. Radu se pristupilo koristeći prozopografsku metodu kojom su se iz niza kontradikcija uspjeli rekonstruirati socijalni status i politički put pojedinca, njegov dolazak na vlast te rodbinske i afinatske veze.

Ključne riječi: zagrebački Gradec, urbana elita, oligarhija, kontradikcije, prozopografija, Zlatna bula Bele IV., statuti zagrebačkoga Gradeca

Contradictions and Protestations (*Contradictiones et Protestationes*) of Citizens and the City Administration as a Source for the Proprietary-Legal, Political and Social Aspects of the History of Zagreb's Gradec (1631 – 1673)

Marija Jelić

SUMMARY

The paper discusses three aspects of the history of Zagreb's Gradec from 1631 to 1673. These are proprietary-legal, social and political. For the study of proprietary-legal relations, it is important to know the property and mandatory law of Gradec, which results from the combination of decisions of the *Golden Bull of Bela IV.* and traditions of customary law in Gradec. Social and political aspects include the question of the social position of the contradictors, the rise of citizens on the social ladder, the development of the urban elite and oligarchic government. The basis for retaining power in the hands of the narrowest class of citizens originates from the statute of 1609 and its reform in 1618, when senators and the city judge were given lifelong power. The work was approached using the prosopographical method, which managed to reconstruct the social status and political path of an individual, his rise to power, and family and affinity ties from a series of contradictions.

Keywords: Zagreb's Gradec, urban elite, oligarchy, contradictions, prosopography, the Golden Bull of Bela IV., statutes of Zagreb's Gradec